પૂર્વાલાપ.

મ. ર. ભટ્ટ.

પૂર્વાલાપ

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ

કૃત

પ્રત ૧૦૦૦] ૧૯૨૩. આવૃત્તિ ૧ લી.

મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

મુખ્ય એજંટ

જીવનલાલ અમરશી મહેતા; અમદાવાદ.

આ પુસ્તક
ધિ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું
અને જીવનલાલ અમરશી મહેતાએ
કર્તાને માટે પ્રકટ કર્યું.

અનુક્રમણિકા.

પૂર્વાલાપ

ઉપહાર

ફર્યો તારી સાથે, પ્રિયતમ સખે* ! સૌમ્ય વયનાં
સ્હવારોને જોતો વિકસિત થતાં શૈલશિખરે;
અને કુંજે કુંજે શ્રવણ કરતો ઘાસ પરના
મયૂરોની કેકા ધ્વનિત ધસતી જ્યાં ગગનમાં !

તરંગોનાં સ્વપ્નસ્મિત સરિતમાં જ્યાં વિલસતાં
વિલોકીને વેર્યો વિમલ કુસુમોનો ગણ, અને
સરી ચાલ્યો તે તો રસિક રમણીના ઉર પરે,
અને ત્યાં પાસેનાં તરુવર રહ્યાં ઉત્સુક બની !

---

* આ સંબોધન પ્રો. બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોરને છે.

૨

ઠરી સ્થાને સ્થાને, કુદરત બધીને અનુભવી,
કર્યા ઉદ્દગારો, તે બહુ બહુ હવામાં વહી ગયા;
સખે ! થોડા ખીણો ગહન મહિં તોયે રહી ગયા,
કલાથી વીણામાં ત્રુટિત સરખા તે અહિં ભરૂં.

અને તેને આજે તરલ ધરૂં તારા ચરણમાં,
ગમે તો સ્વીકારે ગત સમય કેરા સ્મરણમાં !

३

ઈશ્વરસ્તુતિ

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વિશ્વ આ સકલની છે સર્વ જે તાતથી,
ઉદ્ધારાર્થ મનુષ્યના અવતરે જે માનવી માતથી,
જે ધાતા જગનો, પવિત્ર, પ્રભુ, જે ત્રાતા સ્વયં નન્દન,
તે શ્રી સાંબ દયાલુ શંકર પિતા ! સ્વીકારજો વંદન !

૪

મારી કીસ્તી

નવ સુઝે ઉપાય કૈં : ડોલાય મારી કીસ્તી !
આવા તોફાનમાં જરૂર, ડુબશે મારી કીસ્તી !

ભવસમુદ્ર છે સખત :
બચે જો હો લખ્યું લખત :
સહસા તોયે આ વખત, ઝૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

અજાણ્યો છું જોકે, અગર
નથી દીઠું બીજું નગર :
વિચાર કૈં કર્યા વગર, ઝૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

અન્ય દશા જોઇ ડરત :
ધીમે ધીમે ગતિ કરત :
પણ અરે ! આ તો તરત, ઝૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

દેખી નહીં શકું ચંદર :
કેમ દેખું ત્યારે બંદર ?
મોજાં તોફાનીની અંદર, ઝૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

૫

સફરનો હતો ચરસ :
ગણુતો'તો ઘણી સરસ :
દિસે ઘણાં થયાં વરસ ! ઝૂકાવી છે મેં કીસ્તી !

નવ સુઝે ઉપાય કેં : ડોલાય મારી કીસ્તી !
આવા તોફાનમાં જરૂર, ડુબશે મારી કીસ્તી !

મૃગતૃષ્ણા

જાણો મધ્યાહ્નની વેળા સ્વસ્થાને સહુ જાય છે:
અરેરે! કોણ બાલા આ દોડી શ્રમિત થાય છે?

આકાશમાં રવિ અતિશય ઉગ્ર થાય,
વાયુ પ્રચંડ અતિ આકર આમ વાય;
એવે સમે અરર! આ હરિણી બિચારી,
દોડે તૃષા થકી જણાય ગયેલ હારી!

કરે વ્યાકુલ દોડીને, સુકુમાર શરીરને;
પ્રયાસ કરીને શોધે, અરેરે! હાય! નીરને!

ન્હાની હજી, નથી અનુભવ કાંઇ એને:
પૂછે, કહો, જલ હશે કયહિં, એમ કેને!
આભાસ જોઇ સઘળા સ્થળમાં ભમે છે,
અત્યંત ઉષ્ણ રવિ આતપને ખમે છે!

ધારાગૃહ વિષે બેસી મનુષ્યો હાલ ન્હાય છે;
એ સમે, હાય! નિર્દોષ બાલા આ આમ ધાય છે!

આંખો અતિશય પ્રયાસથી લાલ થાય,
ને સ્વેદબિંદુ વપુનાં જલદી સુકાય;
ચાલે નહીં ચરણ, ઠોકર ખૂબ ખાય,
શુદ્ધિ રહે નહિજ, મૂર્ચ્છિત થાય, હાય!

હાશ! આ ગમથી આવ્યું, સૂર્ય આગળ વાદળું;
છાંયો થયો જરા તેથી, અને શાંત થયું ગળું!

નીચે પડી નયન તોય જરા ઉઘાડે,
દેખી જલાશય વળી વપુને ઉપાડે;
અત્યંત દુઃખ પણ એ તનમાં સહે છે,
સંકલ્પ ત્યાં ગમનનો મનમાં લહે છે.

અરે! એ મૃગતૃષ્ણા છે: બાલે! કાં ભૂલ ખાય છે?
અનુભવ વિના તારો શ્રમ સૌ વ્યર્થ જાય છે.

રે શું વિધિ કદરહીન હશે બહુજ,
નિર્દોષતા તણી નહીં કંઇ હોય બૂજ?
આકાશમાં કયમ ચડી નહિ મેઘ આવે,
આ નિષ્કલંક પશુને દુખથી મુકાવે?

દિસે છે ક્રૂરતા કેવી કર્તાની કરણી મહીં!
ત્રાતા જો હોય, તો આની કેમ સંભાળ લે નહીં?

રે ! આ સમે જલ મહીં રમતો કરે છે,
સાથે રહી રસિક દંપતીઓ તરે છે;
વાળા તણી અતિ મનોહર ગંધ વ્યાપે,
ઉદ્વિગ્ન કેમ નરનારી જણાય તાપે ?

અરે ! આ કોમલાંગીએ કેવાં પાપ કર્યાં હશે !
કર્યા હોય, તથાપિ આ ક્રૂર શિક્ષાથી શું થશે ?

થોડો રહ્યો વખત ઝિંદગીનો, અરે રે !
માતાપિતા સ્મરણ આર્ત્ત દિલે કરે રે !
હા દૈવ ! આંખ પણ બંધ જરાક થાય,
ને પ્રાણ છેવટ તમામ વિદાય થાય !

નથી ઈશ્વિર દુઃખીનો : થયું જે જે હતું થવું :
દુનિયામાં હવે શાને, અરેરે ! હાય ! જીવવું ?

૯

રમા

વ્યોમથી જલની ધારા જોરમાં પડતી હતી ;
ઢળી પલંગને પાયે સુંદરી રડતી હતી !

ન્હાના સાદા શયનગૃહમાં સ્વચ્છ દીવો બળે છે,
વિદ્યુદ્વલ્લિ પ્રબલ ચમકી જ્યોતિ સાથે મળે છે ;
સાહિત્યો કૈં બહુ નહિં દિસે, એક પર્યંક માત્ર,
થોડાં ઝીણાં રજનીવસનો, પાસમાં વારિપાત્ર.

આષાઢી કૃષ્ણ રાત્રિના બાર વાગી ગયા હતા ;
પતિની રાહ જોવામાં બે કલાક થયા હતા !

વારે વારે પ્રથમ દિવસો લગ્નના યાદ લાવે,
સાથે સાથે અનુભવ તણું ધ્યાનમાં ચિત્ર આવે ;
બાલાથી એ સહન ન થયું, આર્દ્ર હૈયું ભરાયું,
મૂંઝાવાથી કરુણ સ્વરમાં ગીત એકાદ ગાયું.

પતિનું ભવભૂતિનું ત્યાં ભાષાંતર સાંભર્યું ;
પોતાને યોગ્ય શોધીને અશ્રુ સાથે શરૂ કર્યું :—

"છત્ર જેવા બેઠા હતા પિતાજી,
"લગ્નગ્રંથિ અભિનવ રસાલ તાજી;
"જનેતાઓ રહેતાં સચિંત જ્યારે,
"તે અમારા દિવસો વહી ગયા રે!"

ફેરવી, પલટાવીને વનિતા રડતી હતી;
બારીએ જલની ધારા જોરમાં પડતી હતી!

થોડી વારે ત્વરાથી પરિચિત ચરણો સીડીએ સંભળાય,
"આવ્યા છે, હાશ!" એવાં વચન ઉચરતી દાદરા પાસ ધાય;
માની, પ્રેમી, પ્રમાદી, અનિયમિત પતિ વાંકને કેમ જાણે?
પોતાની ન્યૂનતા છે પ્રણય મહિં, કદી એમ ચિત્તે ન આણે!

"બહુ વાર થઈ!" એવું કહી માત્ર રહી ગયો;
રમાહૃદયનો બંધ, હાય! તેથી વહી ગયો!

વદનકમલ મ્લાનતા ધરે છે,
ઝળઝળિયાં નયનો જરા ભરે છે;
પતિ પણ નિરખી હવે રહે છે,
હૃદય દબાવી પછી પ્રિયા કહે છેઃ—

"નજર નાથ! તમે કરતા નથી,
પ્રબલ ખેદ થતો હરતા નથી;
નહિં જરા દરકાર દિસે, અહો!
અરર! વાંક થયો મુજ શું, કહો!

" આષાઢી કૃષ્ણ રાત્રિના બાર સુદ્ધાં થઈ ગયા,
ન આવી આપને તોયે આવવા જેટલી દયા !"

નીચું જોયું તરત પતિએ, ભૂલને સ્પષ્ટ જોઈ,
હૈયું ભીનું સદય બનતાં માનિતા સર્વ ખોઈ;
ચાલી લે છે કર મહિં પ્રિયા, હાથમાં હાથ જોય,
"દેવી! મારી થઇ કઠિનતા: છું ક્ષમાપાત્ર તોય!"

"નથી, નાથ! તમારો કૈં, વાંક મારો જ છે સહુ;
ક્ષમા હુકમથી માગો, દીનતા ન કરો બહુ!

" મારા મહીંજ નથી માલ ખરૂં કહું છું,
મિથ્યાભિમાની મન નાહક હું રહું છું;
રે! આપને સુખ જરાય કરી શકું જો,
શાને રહો અવર પાસ કદી તમે તો ?

" લગ્નના દિવસમાં નવી હતી,
ઠીક તેથી રમણીય લાગતી;
આપ તોપણ હતા જ તે રહ્યા,
માહરા ગુણ બધા ગયા વહ્યા !

" પ્રેમ છે, એટલા માટે પ્રેમ માગી શકું નહીં:
ક્ષમા, નાથ! નહીં એ મેં જાણેલું મનની મહીં!"

*   *   *   *   *

ત્યાં તો શાથી કંઇ થઇ ગઈ બોલતી બંધ જાયા,
શબ્દો બોલ્યો પતિ પણ, અરે ! તે નહીં સંભળાયા;
ક્યાંકે જોતાં ઝટ થઇ ગયું મેઘનું ખૂબ જોર,
વ્યાપ્યું આખા નગરની મહીં તુર્ત અંધારૂં ઘોર !

રહી જરા જરા વ્યોમે ચમકારી થતી હતી;
સુવાડી સર્વને રાત્રિ એ પ્રમાણે જતી હતી !

१३

કલ્પના અને કસ્તૂરીમૃગ

" સુરસદન તણી જે વાડીઓમાં રમે છે,
" હૃદય થકી નિહાળી આપને જે નમે છે,
" પ્રમદવન તણો એ અપ્સરાનોજ સાથ,
" નમન સહ મને આ મોકલે, પ્રાણનાથ ! "

આવ્યો હતો પરમ યોગ થકી પ્રસંગ,
જામ્યો હતો સકલ વૃત્તિની માંહિ રંગ;
શબ્દો પડ્યા ઉપર અમૃતધાર જેવા,
તાજા થયા હૃદય સાથ તરંગ તેવા !

માથું ઊંચું કરી નયનને સ્વલ્પ ઊંચું કરૂં છું,
જોવા જેવું નિરખી મનને હું સુધાથી ભરૂં છું;
અંગે અંગે ખૂબી નિરખીને આંખ તો જાય ચોટી,
સાચું માને નહિ હૃદયને વાત દેખાય ખોટી !

એક અદ્ભુત વસ્ત્રોમાં અપ્સરા નઝરે પડે;
વૃત્તિઓ થાય છે મૂઢ મુગ્ધાની મોહની વડે.

અધર મધુર તેનો જોઉં પામે વિકાસ,
વિવિધ કુસુમની ત્યાં નીકળે છે સુવાસ;
મુજ નયનની સાથે યોગ્ય જોડું રચાય ,
ખબર નહિ પડે, ને કીકીઓથી નચાય !

હૈયાના હોજમાંથી આ શું પાણી છલકાય છે ?
પ્રેમ છે, એ નહીં બીજું, પ્રતીતિ એમ થાય છે.

બોલે પછી પ્રણયથી ન્હવરાવતી એ:
વાણી સુધારસ બધે છવરાવતી એ:
" જાણ્યું હશે, હૃદય એમ મને કહે છે:
" કે આપની ઇતર લોક વિષે રહે છે.

" કવિતા દેવીની તેથી અમે દાસીજ આપની:
" દેખીએ દિવ્ય ચક્ષુથી બીના આપ પ્રતાપની.

" આવો નહીં વિપદ આપ સમી જરાય:
" રાજી રહો અમર એ કવિતા સદાય:
" જેની કૃપા થકી થયો સુરલોક વાસ:
" સાહિત્ય જ્યાં સુખદ કોટિ જણાય પાસ!

" રચના દુનિયાની હું દેખાડું સરદારને:
" પાંખ ઉપર બેસીને જુઓ દેશ હજારને!"

આહા! એવું વચન વદતાં અન્ય દેખાવ થાય:
પાસે ઊંચો ગિરિવર બને, શ્વેત શોભા જણાય:
ધોળાં ધોળાં ઝરણ ટપકે, વાદળાંઓ ધસાય:
આજુબાજુ ગહન વન આ એક ઊભું જ થાય

રહો, એ કંઇ જોવાનું દિસે છે આ દિશા મહીં :
આવે છે કોઇ પ્રાણી એ : મને સંશય છે નહીં !

છે મંદ મંદ ગતિ આજ પ્રદેશ સામી :
આંખો થકી કહી શકાય અપૂર્વ કામી :
કસ્તૂરિકા મૃગ સમાન વપુ જણાય :
દેખાવને નિરખતાં મન ત્યાં તણાય.

જાણે કોઈ શર શિર વિષે તીક્ષ્ણ વાગેલ હોય,
ટોળું છોડી પરમ દુખથી જેમ ભાગેલ હોય,
તેવી રીતે ઘડી ઘડી પછી એ અગાડી ધસે છે,
વૃત્તિની કૈં ખબર ન પડે, એ પ્રમાણે હસે છે!

અચાનક મને એનું અનુમાન થઈ ગયું :
વાદ્ય અદ્‌ભુત અસ્પષ્ટ સંભળાય અહીં કયું ?

ઊંચે બધાં શિખર શ્વેત થયાં જણાય,
નીચે નદી ગહનમાં તરુઓ તણાય;
વચ્ચે જગા વિકટ ઉપર એક ચાલે,
ગારૂડી કોઇ નઝરેથી ગુફા નિહાલે.

અસામાન્ય છટાથી એ બજાવે હાય બીનને!
ચાલે છે ચિત્તના તંતુ જ્ઞાન ક્યાં રસહીનને?

દેખે છે કાલને સામે તોય પાછો નહીં વળે :
જવાની તો કહો, કેમ આજ્ઞા સંગીતની મળે ?

અશ્રુ પડે નયનથી, બહુ ખિન્ન લાગે :
છે મૃત્યુની ખબર, તોપણ બદ્ધ રાગે;
કેદી સમાન હળવે ડગલાં ભરે છે,
અત્યંત હર્ષ સહ ચિહ્ન બધાં કરે છે.

આવે ચાંડાલની પાસે, સુણે એકાગ્ર ચિત્તથી;
લુબ્ધ લુબ્ધકનું ચિત્ત થાય કસ્તૂરિવિત્તથી !

ધીમો તેથી કંઇ પડી ગયો બીનનો એહ નાદ :
રે ! રે ! કેવો શબરપતિ આ થાય તારો પ્રમાદ !
ઝાંખું તેથી મુખ થઇ ગયું એમ જોતાં જણાય,
ધીમા તોયે સ્વર સમઝવા નાડીઓ કુલ થાય !

કહે કરુણ ચીસોમાં : "અરે રે ! આમ શું કરે ?
"પ્રાણ દાન કરૂં તોયે તૃષ્ણા અત્યંત શું ધરે ?"

અરે ! ખૂની સામે મૃગવર બિચારો ટળવળે,
તથાપિ પારાધિ હૃદય તણી પીડા કયમ કળે ?
કરે તૈયારી એ શર તણી, ફરે ચિત્ત મુજનું,
ખરે ! પાપી પ્રાણી ! નિધન કરૂં હું દુષ્ટ તુજનું !

આપે છે શસ્ત્ર તેજસ્વી સખી એ અપ્સરા મને
દોડું ચાંડાલની સામે રાખીને ખડ્ગને કને.

માર્‌ું જઈ શિર પરે તરવાર એને:
નીચે પડે, અરર બીન! બચાવું કેને:
તે જોઈનેજ મૃગ મૂર્ચ્છિત થાય, હાય!
આવું થતું નિરખતાંજ મિજાઝ જાય!

"અપ્સરા, અહીં ક્યાં લાવી?" કહી હું ક્રુદ્ધ થાઉં છું:
કલ્પના જાય છે ઊડી, એકલો રહી જાઉં છું!

અતિ જ્ઞાન

ઉદ્ગ્રીવ દૃષ્ટિ કરતાં નભ શૂન્ય ભાસે,
ઝાંખી દિશા પણ જણાય, અનિષ્ટ પાસે;
જામી ગઈ તરત ઘોર, કરાલ રાત,
લાગી બધે પ્રસરવા પુર માંહિ વાત.

ઇંદ્રપ્રસ્થજનો આજે વિચાર કરતા હતા;
એક બાબતને માટે શંકા સૌ ધરતા હતા.

દુર્યોધન પ્રેષિત દૂત એક,
દેખાવમાં ઘાતક દુષ્ટ છેક,
જતો હતો અંધ થતી નિશામાં,
સુગુપ્ત રાજગૃહની દિશામાં!

શાને આવ્યો હશે, તેની કલ્પનાઓ ચલાવતા;
ભય સંદેહ દર્શાવી, શિર કોઈ હલાવતા!

નિગૂઢ શંકા પુરવાસીઓની આ,
જરાય નિષ્કારણ તો નહોતી હા!
કરેલ આમંત્રણ ધર્મરાજને,
રમાડવા દ્યૂત અનિષ્ટભાજને.

હા કહીને રજા આપી યશસ્વી જ્યેષ્ઠ પાંડવે;
બોલાવ્યા ત્રણુ બંધુને મળવાને પછી હવે.

શિશુ સમાન ગણી સહદેવને,
ખબર આ કંઇએ ન કર્યા હતા;
અવર સર્વ ગયા નૃપની કને,
પરમ દુખિત અંતરમાં થતા !

કનિષ્ઠ દ્રૌપદી સાથે પોતાના વાસમાં હતો:
સતી ખેદ હતી જોતી વદને વધતો જતો !

ત્રિકાલનું જ્ઞાન હતું કુમારને,
નજીક આંખે નિરખે થનારને:
સ્વપક્ષનો દ્યૂત વિષે પરાજય,
વળી દિસે દ્રૌપદીમાનનો ક્ષય !

જાણે બધું, તથાપિ કૈં કહેવાની રજા નહીં;
શમાવી ન શકે તેથી મૂઝાય મનની અંહીં.

નહીં શકું હાય! બચાવી કોઇને,
અશકત જેવો રહું બેસી રોઇને;
અરે! દિસે દુઃખદ શાપ આ મને,
નિહાળું છું ભૂત ભવિષ્ય જે કને !

" હા ધિક્ ! હા ધિક્ ! કૃતઘ્ની હું આમ મૌન ધરી રહું :
આવતું વાદળું દેખી મુખથી ન કશું કહું ! "

વિચારતાં નેત્ર જલે ભરાય છે,
શરીરનું ચેતન ત્યાં હરાય છે;
લઈ જઈને પ્રિય વક્ષની સમી,
ગ્રહી કરે મસ્તકથી રહ્યો નમી !

રહી જરા ફરી પાછો છૂટો થાય શરીરથી :
" પ્રિયે ! સ્પર્શ કરૂં શું હું ? અધિકાર જરા નથી !

" કરાય શું નિષ્ફલ જ્ઞાન સર્વ આ,
થનાર ચીજો નવ થાય અન્યથા :
સદૈવ ચિંતા દિલમાં વહ્યા કરૂં,
અનેક હું એકલડો સહ્યા કરૂં !

રજની મહિં સખી ઘણીક વેળા,
નયન મળે નહિં ઊંઘ જાય ચાલી;
કરી તુજ શિરકેશ સર્વ ભેળા,
વદન સુધાકરને રહું નિહાલી ! "

આવું કહ્યું, ત્યાં શિર શૂળ ચાલ્યું,
રહ્યું નહીં મસ્તક મત્ત ઝાલ્યું;
મારી કુમારે અતિ આર્ત્ત હાય,
કહ્યું, " હવે એકજ છે ઉપાય ! "

ચાલી જરા ને ગ્રહી એક સીસી,
પ્યાલી ભરી દંતથી ઓષ્ઠ પીસી;
ખાલી કરી કંઠ વિષે ત્વરાથી,
ગયો બધો એ બદલાઇ આથી !

સતી બેભાન શય્યામાં ગંધથીજ પડી ગઈ;
સૂતો જ્યોતિષી પ્યાલીને છાતી સાથે જડી દઈ !

સ્નેહશંકા

વનોનાં વૃક્ષોને તરુણ વયમાં છેદ કરતાં,
જશે તે રૂઝાઈ, ત્વચ નવ ફરી વાર ધરતાં;
જનોમાંએ તેવા. જડ હૃદયમાં તેમ બનતું,
થતાં થોડી વેળા, ક્ષતરહિત પાછું થઇ જતું !

મને બીજાઓનાં નથી વચનની લેશ પરવા,
સદા ચિંતા જેવી અભિમુખ રહું વૃત્તિ હરવા;
વહું સ્વેચ્છાચારે જગત ભણી દ્દષ્ટિજ ન લહું,
બધે એવો તોયે પ્રિયજન સમીપે શિશુ રહું !

નહીં તેના શબ્દો કઠિન કદિયે થાય સહન,
જરા તેને શંકા મન મહિં કરે દુ:ખ ગહન;
વિપત્તિમાં ક્યારે પણ નયન જે કૈં ન ડરતાં,
કહે થોડું તે, ત્યાં તરત જલ એ પૂર્ણ ભરતાં !

જનેતા ! ને ભ્રાતા! પ્રિયતમ સખા ! ને પ્રિયતમા !
જણાવું છું, મારે તમ વગર કોની નથી તમા;
નહીં લેખું કાંઈ સકરુણ રહો સ્વલ્પ પણ જો,
તમારી પાસે તો કુસુમ સરખો કાંત ગણજો !

રાજહંસને સંબોધન

બહુ દિવસથી સ્વેચ્છાએ તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો,
સર સરિત કૈં જોતાં જોતાં અનેક જગે ફર્યો;
હજી પણ, સખે! પાસે આવ્યું ન માનસ તો દિસે,
વિરતિ કરી લે માટે આજે હવે સ્થલ આ વિષે!

વિકટ વનથી થાકી દૃષ્ટિ જરા અહિંયાં ઠરે,
અનિલ લહરી આવી પાસે તનુશ્રમને હરે;
મૃદુ રવ વળી ધીમે ધીમે વહી ઝરણાં કરે,
સકલ રચના મેળે મેળે પ્રસન્ન તને કરે!

અનુભવ નથી રસ્તાનો કૈં હવે પછીના તણો,
શ્રમ પણ, સખે! આગે જાતાં કદાચ પડે ઘણો;
ત્વરિત ન થતાં માટે આંહીં જરા ઠરવું ઘટે,
મધુર જલમાં ચિંતા છોડી જરા તરવું ઘટે!

કમલવન છે ક્રીડા માટે સમીપ મનોહર,
કુસુમિત લતાઓમાં પેસી પરાગ બધે ભર;
ક્ષણ સુખ તણી આવી પાછી કદાચ મળે નહીં,
અવર વિસરી એકત્વે થા તું સાંપ્રતનો મહીં!

૨૪

વસંત વિજય

"નહીં નાથ! નહીં નાથ! ન જાણો કે સ્હવાર છે!
આ બધું ઘોર અંધારૂં હજી તો બહુ વાર છે."

હજારો વર્ષો એ વચન નિકળ્યાંને વહી ગયાં,
ખરે! વક્તા શ્રોતા નથી તદપિ એ વિસ્મૃત થયાં;
સહુ માદ્રી પાંડુ તરતજ પિછાને ઉચ્ચરતાં,
વટી જોકે વેળા નિરવધિ શતશૃંગ ફરતાં.

ગિરિના પ્રાંતમાં કોઈ બાંધી પર્ણકુટી દ્વય,
બંને રાણી તથા રાજા કરતાં કાલ ત્યાં ક્ષય.

નિદ્રા પ્રશાંત જરિયે ન હતી થયેલી,
દુઃસ્વપ્ન દર્શન મહીંજ નિશા ગયેલી;
"ખુલ્લા પ્રદેશ પર જૈ ફરૂં થોડી વાર,"
ઊઠયો નરેંદ્ર મનમાં કરી એ વિચાર.

ધીમે શયનને છોડી જરા એ બ્હાર જાય જ્યાં,
"નહીં નાથ! નહીં નાથ!" શબ્દો એ સંભળાય ત્યાં.

" પ્રિયે માદ્રી ! શું છે? નથી નથી જતો સ્નાન કરવા,
વળી નિદ્રા, માટે અહિં તહિં જરા જાઉં ફરવા;
મટ્યું આ અંધારૂં તરત, નથી રાત્રિ પણ બહુ,
હમેશાંને સ્થાને પછી કરીશ હું આહ્નિક સહુ. "

ન જવાનું કહી દેવી નિદ્રાવશ થઈ હતી:
જાગર્તિ ક્ષણ રોકાઈ ફરી પાછી ગઈ હતી!

" સારૂં થયું પ્રિય સખી થઇ છે પ્રસુપ્ત,
સાચી બિના નહિજ રાખી શકાત ગુપ્ત; "
સંતોષથી નૃપતિ થાય હવે વિદાય,
છે અંધકાર, પણ ભૂલ જરા ન ખાય.

ઝંસારી તમરાંઓના અવાજો આવતા હતા:
સ્થલ કાલ છતાં શાંત બંનેને ભાવતા હતા!

વહે થંડો વાયુ કરી દઇ બધે શાંતિ વનમાં,
ઘણા થોડા આજે ઉડુગણ પ્રકાશે ગગનમાં;
હજી એકે પ્રાણી ગિરિમહિં નહીં જાગ્રત દિસે,
વધે અંધારામાં નરવર અગાડી વન વિષે.

ત્યાં જવું હતું તે આવ્યું સર સુંદર પાસનું;
આવ્યું હતું પુરા જેને નામ "માદ્રી વિલાસ"નું.

ઝાંખી ભરેલ જલની સ્થિરતા જણાય,
જોતાંજ તર્ક નૃપના કયહિં એ તણાય;
બેસે શિલા ઉપર ચાલી સચિંત રાય,
ઊંડા વિચારમહિં છેવટ મગ્ન થાય.

અનિદ્રા શ્રમથી તેનો ધૈર્યભ્રંશ થયો હતો;
પૂર્વનાં સ્મરણોમાંહીં ઘણો કાલ ગયો હતો.

થવા માંડયાં ત્યાં તો રવિઉદયનાં ચિહ્ન સઘળે,
ઉઠેલી સૃષ્ટિના વિષમ સ્વર સાથે સહુ ભળે;
જવા માંડ્યું સર્વે સ્થલમહિંથી અંધારૂં ઝટ જ્યાં,
પુરાયો પ્રાચીમાં નવલ સરખો રંગ પણ ત્યાં!

કોલાહલ થવા લાગ્યો અરુણોદયથી બધે;
પૂર્વની રક્તિમા સાથે સહુ આક્ષોભ એ વધે।

વૃક્ષો અદૃશ્ય સઘળાં નઝરે પડે છે:
ધોળાં અનેક ગમથી ઝરણાં દડે છે:
એ દેશ ચક્ષુ તજી ઉપર જ્યાં ચડે છે,
ઊંચાં પ્રચંડ શિખરો નભને અડે છે.

" અરે ! શું આટલો કાલ નિષ્કારણ વહી ગયો ! "
સઘ એવું કહી રાજા સ્વસ્થાનેથી ઉભો થયો.

ઉઠી જોતાં શોભા બહુજ બદલાયેલ નિરખી :
ડગ્યું પાછું ધૈર્ય, સ્મરણ મહિં આવી પ્રિય સખી :
" નિહાળું છું શું હું મનહર વસંતપ્રસરને !
" અરેરે શેની શી અનુભવ કરૂં છું અસર એ ! "

સૃષ્ટિસૌંદર્યને જોતાં કૈં રોમાંચ થયું હતું;
ઘણા દિવસનું પેલું યોગાંધત્વ ગયું હતું.

ઉડે, દોડે, એવી જલચર કરે ગમ્મત ઘણી,
નિહાળી તે, જોયું વળી પછી જરા પર્વત ભણી;
ગમી ના એ વૃત્તિ, હૃદયરસથી સંયમ ચડ્યો,
" થઇ ન્હાવા વેળાં,"નૃપતિ કહી એવું મહિં પડ્યો.

સ્નાનથી થઇને શાંત પડ્યો એ નિત્યકર્મમાં;
જતાં રાગ બની વૃત્તિ પાછી તદ્રૂપ ધર્મમં.

પૂરૂં કરી તરત તે સ્થલને તજે છે,
ઇચ્છા વિરુદ્ધ દૃઢ આગ્રહને સજે છે :
" શાને થવું પતિત આશ્રમધર્મનાથી
સૌંદર્ય શું ?જગત શું ? તપ એજ સાથી."

જઈ આશ્રમમાં લે છે નિત્ય માફક ભોજન;
ઇચ્છે પછી જરા નિદ્રા પૂર્ણ વીસરવા વન.

ઉઠયો થોડી વારે નૃપતિ જ્યમ નિદ્રા કંઇ લઈ,
મનોવૃત્તિ તેની સ્થિર, વિમલ ને સાત્વિક થઈ;
જઈ થોડે છેટે પછી અનુભવે શીતલ હવા,
પડે દૃષ્ટિ માટે વન તરફ લાગે નિરખવા !

અક્ષુબ્ધ હૃદયે જોઈ રચના એ ઋતુ તણી:
મળવાને પછી ચાલ્યો બીજી પર્ણકુટી ભણી.

માદ્રીજ માત્ર હતી હાજર એહ વાર,
કુંતા ગયેલ કંઇ કારણથી બહાર;
માતા સતી નકુલ ને સહદેવની એ,
હા ! તાપસી નૃપની સાથ હતી બની એ.

ઝીણા વલ્કલને આજે એણે અંગે ધર્યું હતું;
નહીં લાવણ્યને ઓછું વનવાસે કર્યું હતું.

" નથી શું કુંતાજી ? નહિ અરર આંહી રહી શકે
" પ્રિયે તું એકાકી ? સ્વજન વિણ વૃત્તિ ક્યમ ટકે:
" ખરે ત્યારે આનો અનુભવ જરા આજ કરીએ,
" જરા આ પાસેના ઉપવન વિષે કાંઇ ફરીએ "

પ્રસંગ બદલાતાં એ સિદ્ધાંત વિસરી ગયો :
મટી તાપસ એ પાછો ભર્તા—સ્વામી—ખરે ! થયો !

શાંતિ મહીં નહિ થયો કંઇ ફેરફાર,
તેથી જ હાલ નૃપતિ વિસર્યો સ્હવાર :
માદ્રી નહીં કરી શકી કંઇએ નકાર :
જાણેલ હોય કદિ શું વિધિના પ્રકાર ?

પૂર્વાશ્રમ તણી બુદ્ધિ પાછી આવી ગઈ હતી :
ફરે સાંપ્રતને ભૂલી વનમાં સાથ દંપતી.

વહી જતાં ઝરણાં શ્રમને હરે,
નિરખતાં રચના નયનો ઠરે :
મધુર શબ્દ વિહંગ બધાં કરે,
રસિકનાં હૃદયો રસથી ભરે !

વસંતે સ્થાપેલું પ્રબલ નિજ સામ્રાજ્ય સઘળે,
નવાં રૂડાં વસ્ત્રો તરૂવર ધરે છે સહુ સ્થળે;
બધી સામગ્રી એ મદનરસથી સૃષ્ટિ ભરતી,
જનોના જુસ્સાને અતિ ચપલ ઉદ્દીપ્ત કરતી.

ઉછળ્યું લોહી તેથી એ સાવધાન થયો નહીં :
સ્ત્રીસંગે નર્મગોષ્ઠીમાં વધે છે વનની મહીં.

ઉત્તુંગ નમ્ર સહકાર દિસે ઘણાય,
લાખો વળી અગુરુ ચંદન ત્યાં જણાય;
વૃક્ષો, લતા, સકલ કૈંક અપૂર્વ રંગ,
જામે ન કાં પ્રબલ મિત્ર વડે અનંગ?

ફરતાં ફરતાં આવ્યો એક માલતિમંડપ;
પ્રવેશ સતીની સાથે કરે છે તે મહીં નૃપ.

ધીમે ધીમે છટાથી કુસુમરજ લઇ ડોલતો વાયુ વાય,
ચોપાસે વલ્લિઓથી પરિમલ પ્રસરે, નેત્રને તૃપ્તિ થાય;
બેસીને કોણ જાણે ક્યહિં પરભૃતિકા ગાન સ્વર્ગીય ગાય,
આળી નાંખે હલાવી રસિક હૃદયને, વૃત્તિથી દાબ જાય.

સાંભળ્યું મોહ પામીને હવે કોકિલકૂજન :
"પ્રિયા પંચમ વૃષ્ટિથી ન્હાવાનું થાય છે મન."

જરા શંકા પામી, તદપિ નહિ કાંઈ કહી શકી,
વળી એવી બીતિ નૃપવદન જોતાં નહિ ટકી,
નહીં રાજાજીનો હુકમ પણ પાછો કદિ ફરે,
વિચારી એ માદ્રી તરતજ જરા કૈં શરૂ કરે.

દિવ્ય રાગ શરૂ થાતાં બન્યું શાંત બધું વન:
લોહચુંબક થી જાણે ખેંચાયાં સર્વનાં મન.

માધુર્ય એ ઉછળતું ક્યહિં ના સમાય,
હા! કેમ આ હલક અંતરથી ખમાય;
સાથે મળ્યાં તરત દંપતી સર્વ દોડી,
ભેટી રહ્યાં સ્વર વિષે દઇ વૃત્તિ જોડી!

ઘેલી બની બધી સૃષ્ટિ રસમાં હાલ ન્હાય છે:
હાય! એક જ પાંડુના હૈયામાં કેંક થાય છે!

સંગીતામૃત વર્ષતાં પ્રથમ તો આનંદ વ્યાપી ગયો,
સાથે એક કરૂં પ્રિયાહૃદયને આવેશ એવો થયો;
ખંચાયો પણ વેગ પૂર્ણ કરતાં, આવી સ્થિતિની સ્મૃતિ,
રાખે અંકુશ, તોય સ્પષ્ટ વપુમાં દેખાય છે વિકૃતિ.

નિહાળી નૃપને રાણી જરા ગાતાં રહી ગઈ;
હાય રે! ઉલટી તેથી તેની શાંતિ વહી ગઈ!

"પ્રિયે! માદ્રી! આહા! સહન મુજથી આ નથી થતું,
"નહીં મારે જોઇયે તપ ફલ, ભલે એ સહુ જતું;
"ચલાવી દે પાછી મધુર સ્વરની રમ્ય સરિતા,
"છટાથી છોડી દે! અરર! ક્યમ રાખે નિયમિતા!

વૃત્તિઓ પરથી તેનો અધિકાર ગયો હતો;
અપૂર્વ ધ્વનિથી પૂરો મદોન્મત્ત થયો હતો:

"સખી! દેવી! વ્હાલી! સ્વરૂપ તુજ આજે બહુ દિસે,
"અરે! રંભા જેવી રસમય અહીં નંદન વિષે:"
નિહાળે વર્ષાવી પ્રણયરસ બંને નયનથી,
જરા ધાસ્તી પામે સતી પણ હવે હાય! મનથી.

ગીત પૂર્ણ થતાં રાજા જાય છે પાસ કૈં મિષે;
"ક્ષમા–પ્રાણ-નહીં," બોલી; લે છે એને ભુજા વિષે!

" રે હાય! હાય! નહિ નાથ નહીં," કહીને,
છૂટી જઈ ભુજ થકી અળગી રહી તે;
હા! દીન દૃષ્ટિ કરી એ નિરખી રહે છે,
દુ:ખે ભર્યાં નયનથી નૃપને કહે છે:—

" ડરૂં છું, ભય પામું છું, જોઇને આજ આપને:
"અરે! કેમ વિસારો છો ઋષિના ઉગ્ર શાપને?"

બહુ બ્હીતી બ્હીતી થરથર થતી એ કરગરે,
નથી ઓછી થાતી વિકૃતિ નૃપની તોપણ, અરે!
"ઘટે છે શું, દેવી! હૃદય પર આ નિર્દય થવું?
"અરેરે! આ આવું પ્રબલ દુખ! મારે કયહિં જવું?

" પ્રિયા ! પ્રિયા ! પ્રિયા ! તારા હાથમાં સર્વ, હાય રે !
" ત્વરાથી દેહ જોડી દે : આ તો નહિ ખમાય રે !

" જાણું બધું, પણ દિસે સ્થિતિ આ નવીન :
" મારૂં નથી બલ, બન્યો જલ બ્હાર મીન :
" દેવી ! વિચાર કરવા સઘળા તજી દે :
" રે હાય ! સ્પર્શસુખ, પ્રાણસખી ! હજી દે !"

વિચાર કરવા જેવો હવે વખ્ત રહ્યો નહીં;
ઝંપલાવી પડી માદ્રી નરેંદ્ર ભુજની મહી.

* * * * *

નહીં ચાલે આથી ગત સમયમાં દૂર હૃદય :
પડ્યા શબ્દો છેલ્લા શ્રુતિ પર બહુ મંદ સદય :
જરા તૂટ્યાં વાક્યો કંઇ કંઇ થઇને રહી ગયાં :
હજારો વર્ષો એ પછી પણ હવે તો વહી ગયાં !

ઉપાલંભ

જોયું મેં ન મળ્યું મને નયનમાં, શબ્દો મહીંએ નહીં,
હર્ષોન્મત્ત સદૈવ છેક બનતો તે કૈંક આજે કયહીં;
રે પ્હેલાં ન હતી કદી અનુભવી આવી ઉદાસીનતા,
દીઠી શું ન કઠોર ! તેં કરુણ જે વ્યાપી મુખે દીનતા ?

હૈયાનું ઝરણું રસાલ સહસા ખૂટી પડયું શું સખે ?
પૃથ્વી કર્કશ જોઇ કાયર થતાં બીજે વળ્યું શું રખે ?
સ્વાર્થી તું ન ગણી શકાય મનથી તોયે રહું રોષમાં,
મર્માધાત ન શાન્ત થાય નિજને માનું બધા દોષમાં.

વર્ષોના સહવાસથી પણ અરે જાણ્યો નહીં તેં મને,
જાણે શા થકી યોગ્ય છે પ્રણયના શા તું ઉપાલંભને ?
સ્નેહી, સ્નેહ તણો અનાદર કહે શી રીતથી હું સહું ?
આલંબી ઉછરેલ કેવલ રહું શાથી નિરાધાર હું ?

જો કૈં હોય વિકાર વૃત્તિ મહીં તો છે વ્યર્થ આ બોલવું,
શાને નિર્દયની કને હૃદયને મર્માંતમાં ખોલવું ?
પ્રેમી છું નહીં, પ્રેમથી અવશ છું, સ્વાતંત્ર્ય તો કૈં નથી,
રાખી તોય શકીશ વૃત્તિ મનમાં તાટસ્થ્ય સામે મથી.

પડેલા સ્નેહીનો પ્રત્યુત્તર

મોહ્યો હું દૃગથી, દૃગે નમન ના કીધું પછી કોઇને,
ગાંભીર્ય, દૃઢતા, અને સરલતા તારાં, સખે! જોઇને;
ગર્વોન્મત્ત થયો, ખરી ફરજ કૈં ભૂલ્યો, પડયો ગહ્‌વરે,
સ્નેહી માનવ! સાથ તું પણ પડયો એવોજ! શું તું કરે?

ન્હાવાં કૈં સ્મૃતિસાગરે લહરમાં આંસુ મિલાવી, અને
હૈયાને ન્હવરાવતો, પણ સખે! ના એ પુરાણું બને:
છે તારૂંજ તથાપિ: નિર્મલ નહીં, તોયે ખરૂં: રાખતું
વાત્સલ્ય પ્રતિબિંબ આત્મગહને રે'શે હમેશાં છતું!

ચક્રવાક મિથુન

પ્રસરી રહી ચોપાસ શાખાઓ શૈલરાજની:
ન જણાય, જશે કેવી સંધ્યા એ મધ્ય આજની!

સરિતનાં જલ કૃષ્ણ જરા થયાં,
કિરણ સૂર્ય તણાં શિખરે ગયાં;
સભય નાથ પ્રિયા હૃદયે ધરે,
વિરહ સંભવ આકુલતા કરે!

ઝાંખાં ભૂરાં ગિરિ ઉપરનાં એકથી એક શૃંગ,
વર્ષાકાલે જલવિજલના હોય જાણે તરંગ!
પાસે સામે તમ પ્રસરતાં એક ઉદ્ગ્રીવ જોય,
ભીરુ શ્યામા પણ નયનમાં આવતું અશ્રુ લ્હોય.

વિહગયુગ્મ કિશોર રસજ્ઞ એ,
રસ મહીંજ પરસ્પર મગ્ન એ,
નિભૃત અત્ર અહર્નિશ આવતું,
રમણ આચરવા મન ભાવતું!

ઊંચે બેસી રવિઉદયને જોઇ સાથે વિલોકે,
ઘેલાં જેવાં ક્ષણ સ્મૃતિ થતાં જે દિસે હર્ષશોકે;
ઘાટાં ભીનાં વિટપ પર એ ત્યાં નિહાળે સુવર્ણ,
માણિકયોથી ગ્રથિત સરખાં રમ્ય જ્યાં થાય પર્ણ

હરિત નીલ સુન્દર વનસ્થલી—
પર મળી સુકુમાર મૃગો રમે;
ઉપવનો તણી સંવૃત આવલી—
મહિં જવા પ્રણયી તરુણો ભમે !

ન્હાનાં ન્હાનાં ક્યહિં શુચિ સરો, ક્વચ્છ ઉત્તાન રમ્ય,
સ્નેહે જોવા થકી ઉપજતી ભાવના કૈં અગમ્ય !
આઘું આઘું મુદિત રવનું ચિત્ર સંગીત થાય
શાનો ક્યાંથી કંઇ નિસરતો મિષ્ટ આમોદ વાય !

અસર સુંદર અદ્ભુત રંગની,
સકલ સૃષ્ટિ નવીન ખરે બની;
રવિમરીચિ બધે હિમને હરે,
ગહનમાં તદનંતર ઊતરે.

શાખાઓમાં તરુવર તણી ચક્રવાકી છુપાતી,
શોધી કાઢે દયિત નયનો, જોઇને હૃષ્ટ થાતી;
ચંચૂ ચંચૂ મહિં લઇ પછી પક્ષને પક્ષમાં લે,
ક્રીડા એવી કંઇ કંઇ કરે મૌગ્ધ્યમાં દંપતી તે.

સુયુત એ ચરણો થકી ઊડતાં,
પવનથી પડતાં, કંઇ બૂડતાં;
વિમુખ એકલી ન્હાતી પ્રિયા શિરે,
પતિ જઇ અભિષેક કદી કરે !

કાંઠે બેસી નઝર કરતાં આત્મછાયા જણાય,
બીજાંની ત્યાં પ્રતિકૃતિ ભણી એક દૃષ્ટિ તણાય;
પૂરાં અંગો નહિ કંઇ દિસે, પ્રેમ તો તોય વાધે,
જોતાં જોતાં મુખ અવરનું ગાઢ આશ્લેષ સાધે !

પ્રણયની પણ તૃપ્તિ થતી નથી:
પ્રણયની અભિલાષ જતી નથી:
સમયનું લવ ભાન રહે નહીં:
અવધિ અંકુશ સ્નેહ સહે નહીં !

હાવાં રક્ત દ્યુતિ ઉડી જતાં થાય વૃક્ષો સરોષ,
હાવાં થંડી મૃદુ વહનથી સૂચવે છે પ્રદોષ;
આકાશે જ્યાં હતી વિચરતી દેવતાઓ ત્યહીંથી,
જાગ્યાં પ્રેમી વિરલ સુખની મોહનિદ્રા મહીંથી.

વિરહ સંભવને વિસર્યાં હતાં,
બની નિરંકુશ એય ફર્યાં હતાં;
જવનિકા ત્રુટતાં સ્મૃતિનાશની,
નિકટ મૂર્તિ ઉભી વિધિપાશની !

અનુભવે ન છતાં ક્ષણ એક તે,
વિવશ, મૂઢ, નિરાશજ છેક તે;
સહુ થનાર ક્રમે નઝરે વહ્યું,
રુદન અંતરમાં ઉછળી રહ્યું !

અંધારાનાં પ્રલયજલથી યામિની પૂર્ણ ઘોર,
સ્વેચ્છાના વા કુટિલ કૃતિના મંદ્ર અવ્યક્ત શોર,
ઊંડાણોમાં પડી સુઇ જતો નિષ્ઠુરપ્રાણ કાલ :
આભાસોથી થતું યુગલ ઉન્મત્ત એ સ્નેહબાલ !

થઇ તથાપિ વિમુક્ત પ્રયાસથી,
લઇ વિદાય નદીતટ પાસથી;
મિથુન એહ ચડે અવકાશમાં,
સ્થિતિ કરે દિનતેજ સકાશમાં.

અવર કાંઇ હવે નથી દેખતાં :
અવર કાંઇ હવે નથી લેખતાં :
ચપલ, આખરની, ક્ષણ એ છતાં,
ઉભય જીવન એક થતાં દિસે !

ધીમે ધીમે ગતિ કરી જતો પશ્ચિમે સૂર્ય જેમ,
ઊડી બંને ગ્રહણ કરતાં ઉન્નત સ્થાન તેમ;
દૃષ્ટિ પ્રેરે વિતત ગગને, કાંતિ કૈં ના જણાય,
આછી આછી રસ રહિત ત્યાં વાદળીઓ તણાય.

ઉદધિને રવિબિંબ હવે અડે,
અતિ સમુચ્છ્રિત તેય હવે ચડે,
ક્ષણ લગી પરિરંભ કરી રહે,
હૃદય કંપિત સાથ ધરી રહે !

રોમે રોમે વિરહભયની વેદનાથી બળે છે,
છૂટી છૂટી, સહન ન થતાં, મત્ત પાછાં મળે છે;
વેળા થાતાં વિધિદમનની ગાત્ર ખેંચાય સામાં,
પ્રેમી બંને ધૃતિ અતિ છતાં થાય સંમૂઢ આમાં.

ટળવળે નિરખી રચના વને,
તરફડે સમજી રચનારને:
શ્વસન દુઃખિત છેવટ સારતી,
પ્રિયતમા વચ આમ ઉચ્ચારતી:–

" પાષાણોમાં નહિં નહિં હવે આપણે, નાથ! રહેવું:
" શાને આવું, નહિં નહિંજ, રે! આપણે, નાથ,! સ્હેવું!
" ચાલો એવા સ્થલ મહિં, વસે સૂર્ય જેમાં સદૈવ,
" આનાથી કૈં અધિક હૃદયે આર્દ્ર જ્યાં હોય દૈવ!"

પ્રવદતાં અટકી ગઇ એ અહીં,
અધિક ધીરજ ધારી શકી નહીં;
થઇ નિરાશ હવે લલના રુવે,
મૃદુલ પિચ્છ થકી પ્રિય તે લ્હુવે!

પણ હજી દિન શેષ રહ્યો જરા,
નઝર ફેરવી જોઇ બધી ધરા;
પ્રણયવીર લહી સ્થિરતા કહે,
અગર જો રુજ અંતરમાં સહેઃ—

" હા! શબ્દો આ સરલ સરખા મર્મને તીવ્ર ભેદે,
" ગર્ભાત્માને સ્ફુરિત કરતા ધૈર્યને છેક છેદે;
" લાંબા છે જ્યાં દિન, પ્રિય સખી! રાત્રિએ દીર્ઘ તેવી,
" આ ઐશ્વર્યે પ્રણયસુખની, હાય! આશા જ કેવી!

" અવર કાંઇ ઉપાય હવે નથી:
" વિરહ, જીવન, સંહરીએ મથી:
" ગહનમાં પડીએ દિન દેખતાં:
" નયન મીચી કરી દઇ એકતા!"

* * * * *

પાછું જોતાં દ્વિજયુગલને અન્યથા થાય ભાસ,
ઊંડું ઊંડું દિનકર સમું કૈંક દેખાય હાસ;
" આહા! આહા! અવર દુનિયા! ધન્ય!"એ બોલતામાં,
નીચે નીચે ઉતરી પડતું વેગથી દંપતી ત્યાં!

અધિક એહ પ્રકાશ થતો જતો,
જવ જનાર તણો વધતો જતો;
અમિત એ અવકાશ તણી મહીં,
ક્યહિં અચેતન એક દિસે નહીં!

———

દેવયાની

રજનીથી ડરૂં, તોયે આજે એ લેખતી નથી;
ક્યાં છો? કચ! સખે! ક્યાં છો? કેમ હું દેખતી નથી?"

લંબાવેલા સ્વર મધુર આ વ્યોમ માંહે ફરે છે,
પુષ્પે પુષ્પે વિટપ વિટપે નૂતન શ્રી ભરે છે;
ન્હાનાં ન્હાનાં વપુ ધરી શકે શોધતા એ દિશામાં,
રેલંતા એ રતિ વિવિધ શી કેં શશીની નિશામાં!

દિવ્ય પ્રભા નિરખી ઉત્સુક જે થયેલી,
દેખાડવા સુહૃદને પ્રણયાર્દ્ર ઘેલી;
તે આ સ્વભાવ સરલા કરી દોડ ન્હાની,
બોલાવતી ધસતી બાલક દેવયાની.

તરે જે શોભાથી વન વન વિષે બાલ હરિણી,
સરે વા જે રીતે સુર સરિતમાં સૌમ્ય કરિણી;
કરે એવું જ્યોત્સ્નાભ્રમણ, ભ્રમણે જ્યાં અટકતો
શશાંક પ્રેક્ષીને સુભગ મણિ સેંથે ઝબકતો!

તરુઓ અભિનંદે આ અંગો લલિતને નમી;
સમગ્ર નભ વર્ષે છે, આહા! ઊપરથી અમી!

ઠંડો મીઠો કુમુદ વનનો માતરિશ્વા વહે છે,
ક્રીડંતો જ્યાં તરલ અલક શ્રેણિ સાથે રહે છે;
બાલાને એ વ્યજન કરતો દાખવે આભિજાત્ય,
પ્રેરે નૃત્યે પદ રસિકનો અગ્રણી દાક્ષિણાત્ય !

જેવી તરંગ શિખરે જલદેવી નાચે,
વક્ષઃસ્થલે શિશુ સમી ગણી સિંધુ રાચે;
અજ્ઞાત તેવું રમણીય નિહાળી લાસ્ય,
પામે પ્રમોદ વસુધા ઉભરાય હાસ્ય !

હવે તો મેદાને વરતનુ દિસે છે વિચરતી,
વિલોકે સામે, ત્યાં ત્વરિત ચરણોની ગતિ થતી;
રહ્યાં બંને બાજુ તરુવર, નહીં કાંઇ વચમાં,
વસેલું આવીને પણ સકલ સૌંદર્ય કુચમાં !

રોહિણીપતિના ભાલે રશ્મિઓ રમતા હતા:
તુહિનાચલના જાણે શૃંગમાં ભમતા હતા !

શોભિતા શા સહુ અવયવો, સ્નિગ્ધ, ગોરા, ભરેલા,
યોગાભ્યાસ પ્રબલ થકી શા યોગ્યતામાં ઠરેલા:
ગાલે, નેત્રે, સકલ વદને, દીપ્તિ સર્વત્ર ભાસે,
જ્યોત્સ્નાનેએ વિશદ કરતો સ્વચ્છ આત્મીય હાસે !

આકાશ મંડલ ભણી દૃગ એ નથી જ,
વિશ્રામ આજ નથી ભૌતિક કોઇ ચીજ;
નેત્રો નિમીલિત થતાં હૃદયે તણાય,
અધ્યાત્મ ચિંતન નિમગ્ન થયો જણાય!

હવે તો આ આવી નિકટ ગુરુકન્યા કચ તણી,
અવસ્થાને જાણી નહિં, અગર જાણી નહિં ગણી;
" નિહાલે શું? હા! તો સફળ સમજું આગમનને!
નહીં: નીચી દૃષ્ટિ: અરર! અવમાને ગગનને!"

કર સાહી કહે મીઠું: "વ્યોમસાગરને તટે,
મુખ તો વિધુલક્ષ્મીનું જો, સખે! આમ ના ઘટે!"

પાડી નાંખે તનુ પર પડયું બિંદુ જે હેમ આવી,
ઝાડીમાંથી મૃગપતિ જરા યાળ જેવો હલાવી;
ફીધો નીચે સુતનુ કરને એ પ્રમાણે કચે જ્યાં,
ઝાંખા જેવો વિધુ પણ થયો દૈન્ય દેખી નભે ત્યાં!

સાશંક ભીરુ નિરખી રહી આસપાસ,
ન્હાનું દિસે મુખ અનાદરથી ઉદાસ;
ધીમે હવે કચ ભણી જયમ એ વળે છે,
તેવુંજ હા! ઉતરતી દૃગને મળે છે!

જરા જોયું, ત્યાં તો અતિશય દિસે છે પ્રસરતી
કુમારીને લજ્જા, નયન પણ નીચાં જ ધરતી;
રહી વેળા થોડી કચ પણ હવે આમ ઉચરે,
હતું ધીમું તોયે, પરિચિત છતાં એ પણ ડરે!

" અવસ્થાભેદનું, દેવી! તને ભાન દિસે નહીં:
મુગ્ધ! શું સમજે છે તું બાલભાવ બધા મહીં? "

રે રે! એને શ્રવણ ન કદી વાક્ય એવું પડેલું,
હૈયું એનું મૃદુલ વિરલું ગર્ભમાંથી ઘડેલું;
આંસુ આવ્યાં નહિં, પણ બની બાલિકા છેક ઝાંખી,
ઊભી યત્ને. વિવશ ચરણે, મર્મ નિ:શ્વાસ નાંખી!

આ તે ઉભી કુમુદિની સરખી નમેલી,
જે ચંદ્રની વિકૃતિને ન કદી ખમેલી;
લાવણ્યને વિવશ જોઇ નહીં શકે જે,
ચિત્તે બહુ વખત રોપ ક્યહાં ટકે તે?

સ્વસા જેવી, જેને દિલગીર કરેલી નહિં કદા,
રહી સાથે જેની શિશુ સમ બનેલો પણ સદા;
કરી તેની આવી સ્થિતિ નિજ કઠોર પ્રવચને,
થયો પશ્ચાત્તાપ પ્રબલ મનમાં તુર્ત કચને

શબ્દ સંત્વનને માટે શોધે, પણ મળે નહીં;
વિચારે બહુધા, તોયે કંઇ ચેન વળે નહીં!

રોતી હોશે અવનત મુખે એમ શંકા કરીને,
ઊંચી લીધી તનુ કટિ કને બાહુ સાથે ધરીને;
" બાલે! શું છે વદનભ વિષે, સજ્જ છું સર્વ જોવા,
તારી સાથે, અધિક રડશે તો પછી સાથ રોવા!"

રોકેલ અશ્રુદલ જે હૃદયે જડીને,
ભીંજે કપોલ કુચના હમણાં પડી તે;
છાયું હતું ઘનપટે મુખ ખેદનાએ,
ત્યાંએ સુહાસ્ય વિધુના સમ અલ્પ થાય!

ધરી હૈયા સાથે સદય મૃદુ આલિંગન કર્યું,
વહીને ઓષ્ઠેથી મધુર વદને ચુંબન ઠર્યું;
કરી નીચી હાવાં સજલ નયને એ નિરખતો,
છવાયેલું હર્ષે વદન દિસતાં હર્ષિત થતો.

સ્ફુરે લાવણ્યનું શું આ પરિવર્તન અંગમાં:
રમતી રમણી ભાસે દિવ્ય નૂતન રંગમાં!

શોભે જેવી શુચિ નિસરતી માનસેથી મરાલી,
વર્ષા કેરા વિમલ જલમાં નાચતી વા મૃણાલી;
ઓચિંતી વા તનુ ચમકતી મેઘથી જેમ વીજ,
બાલા તેવી બની ગઇ, ખરે! અદ્દ્ભુત સ્પર્શથીજ!

વૃત્તાંત પૂર્વ સઘળું વિસરી ગઈ એ,
દ્રષ્ટવ્યમાં દ્વિગુણબદ્ધ હવે થઈ એ;
સ્નેહોર્મિથી સદયની થઇ આંખ ભીની,
જોતો રહ્યો સરલતા કચ સુંદરીની !

તરે જે શોભાથી વન વન વિષે બાલહરિણી,
સરે વા જે રીતે સુરસરિતમાં સૌમ્ય કરિણી;
કરે એવું જ્યોત્સ્ના ભ્રમણ, ભ્રમણે ત્યાં અટકતો
શશાંક પ્રેક્ષીને સુભગ મણિ સેંથે ઝબકતો !

વિશુદ્ધ સ્નેહનું જોડું વિશ્વસૌંદર્યમાં વહે :
વિલાસી વિધુ ને તારા નભથી નિરખી રહે !

ઉદ્‌ગાર

(ખંડ શિખરિણી)

વસ્યો હૈયે તારે :
રહ્યો એ આધારે :

પ્રિયે, તેમાં મારે પ્રણય દુનિયાંથી નવ થયો :
નવા સંબંધોનો સમય રસભીનો પણ ગયો !

નહિ તદપિ ઉદ્વેગ મુજને :
નયન નિરખે માત્ર તુજને :
હરે દૃષ્ટિ, વ્હાલી, સદય મૃદુ તારીજ રુજને !

સદા રહેશે એવી :
સુધાવર્ષા જેવી :
કૃતી માનું, દેવી ! ક્ષણ સકલને જીવન તણી :
પ્રમત્તાવસ્થામાં નઝર પણ નાખું જગ ભણી !

——~——

માનસ સર

અંતર ઉછળ્યું હો! સહસા ધૈર્ય ગળ્યું હો!

ક્ષોભ થયો વૃત્તિમાં અતિશય, તરંગ જબ્બર ચાલે:
માનસસર મારૂં ડોળાયું, ખૂબ ચલિત જલ હાલે:
સ્થાનક ન મળ્યું હો! સહસા૦

હાય! વધે જલ, અલ્પ દિસે સ્થલ, છેવટ રે! શું થા
નાજુક પાળ, પ્રચંડ ભરાવો: હા! શી રીત સમાશે?
જલબલ ન ચળ્યું હો! સહસા૦

આવે ઉગ્ર ઉછાળા ઉપર, તોફાન ખરૂં જામે:
ન્હાનું સર, દેખાવ ભયાનક! શાથી સઘ વિરામે?
પાછું ન વળ્યું હો! સહસા૦

રંગ ગયો બદલાઇ, ખરેખર નિર્મલતા પણ ઊડી!
જલસેના ઉભરાવા માંડી, પાળો પણ ગઇ બૂડી:
સ્થલ સાથ ભળ્યું હો! સહસા૦

ઉપર થઇ ઢોળાય બધેથી મસ્ત ઘોધવા ડે:
જંગ બરાબર થાતાં નિર્બલ, પરિસીમાને તોડે:
આખર ન ફળ્યું હો! સહસા૦

અદ્વૈત

એક જ અવર્ણ્ય સત્ત્વ વ્યાપ્ત સર્વ વિશ્વ વિષે,
અવકાશ કાલથી અનંત જેવું ભાસે છે;
જ્ઞાન, પ્રેમ, દયાથી વા દૃષ્ટિ જાડ્ય દૂર થતાં,
ભિન્નત્વ પ્રતીતિ પણ સ્વલ્પ વાર ન્હાસે છે;
અભેદની સાથે ઐક્યાનુભવ પ્રસંગોપાત્ત;
અજ્ઞાત સ્વરૂપ છતાં સર્વ કોઇ પાસે છે;
પ્રમા વિષે સંશય વા અવિશ્વાસ લાવી જેઓ
તદ્રૂપ ન બને તેવા પછીથી વિમાસે છે!

સ્વત્વને દૂર કરી એકજ જણાય તેમ,
અનુરક્ત માતા બાલ હૃદય સમું ધરે;
શરીરજ ભિન્ન, નહીં અંશ, એમ સૂચવવા,
સખાઓ સખાઓ સાથ સ્નેહથી કોટી કરે;
અનુગ્રહ વા તો અનુકંપાની અવસ્થા વિષે,
મનુષ્ય અમાનુષને ઓળખે નહીં, ખરે!
પ્રેમથી થઇને મસ્ત, એકત્વ જાણી, કરીને,
યોગ્ય હૃષ્ટ, યુગ્મ રસસાગર વિષે તરે!

નવોઢા સ્થિતિમાં જ્યારે અજ્ઞ મૌગ્ધ્ય હતું, ત્યારે
એકત્વ વિષેની મારી પ્રાર્થના ન માનતી;
જડ દૃષ્ટિનેજ માત્ર અનુસરનારી બાલા
તાત્પર્ય અભેદ તણું કશું નહીં જાણતી;

પ્રાબલ્ય થકી કદાપિ મારા ચિત્તનો આભાસ
પડે, ત્યારે જરા મારી ઇચ્છાને પ્રમાણતી;
ક્ષણ એક દેખે, તોય મૃગજલ જેવું ગણી,
એજ સત્ય છે, એવું તો અંતર ન આણતી!

અધિક ગહન અન્ય વસ્તુઓનો અનુભવ
થતાં દૃષ્ટિ શુદ્ધતર ધીમેથી થતી ગઈ;
પોતે તો નહીંજ, પણ જ્યારે હું બતાવું ત્યારે,
"નહીં," કહેવાની આગ્રહી મતિ જતી ગઈ;
સત્ય પ્રમા વિષે પછી અપૂર્વ આનંદ જોઈ,
પ્રથમ થવાની લજ્જા પણ તજતી ગઈ;
એકત્વનો અનુભવ આપવા થવાને માટે
નવાં નવાં સાધન રસાલ સજતી ગઈ!

વખત જતાં તો નહીં ભાષાની રહી જરૂર,
વૃત્તિઓ સમસ્ત ફક્ત આશ્લેષથી દાખવે;
પ્રેમ, ઉપકાર, હર્ષ, લજ્જા, ભય, ઉત્કલિકા,
સૂચિત કરે એ સર્વ અભિન્નત્વ રાખવે;
અસામાન્ય ખૂબીને બતાવે કોઇ કોઇ વાર,
યોગ્યતાથી સ્વેચ્છા વિષે પતિચિત્ત નાખવે;
જવને શમાવી, જરા અધૈર્ય નમાવી, પૂર્ણ
રસને જમાવીને સુધા સ્વર્ગીય ચાખવે!

અશ્રુને આવાહન

બધે આ વેળાએ ગહન સરખી શાંતિ પ્રસરી,
વહી ચાલી રાત્રિ જગ સકલને નિદ્રિત કરી;
કર્યાં કોટી યત્નો, બહુ બહુ ઉપાયો પણ વળી,
તથાપિ મારી તો, અરરર! હજી આંખ ન મળી!

મળે એ શી રીતે? નથિ હૃદય પ્હેલાં તણું હવે,
બન્યું એ તો બીજું: બહુજ બદલાયું અનુભવે;
હવે સૂવા દેતું નથિ શયનમાં તુર્ત પડતાં,
નિશાઓ ગાળું છું અતિશય ઘણી વાર રડતાં!

અરે! એનો એ હું, બહુ વખત વીતી નથિ ગયો,
હતો કેવો! આજે, અરરર! પણ આવો કયમ થયો!
જરા ન્હોતી ચિંતા, હૃદય સુખમાં રોજ રમતું,
ખુશીથી, સૌ રીતે, સકળ વખતે, સર્વ ગમતું!

અરે! આજે તો આ રુજ હૃદયને દારુણ દમે,
બહુ રાખું ધૈર્ય, પ્રબળ પણ આઘાત ન ખમે;
નહીં આવે આંસુ, કઠિન બલ સાંખી કયમ શકું,
નથી ગ્રાવા છાતી, અશરણ હવે હું નહિં ટકું!

અરે ! આવો, વ્હાલા ! અવર નથિ આધાર જ રહ્યો,
વહો, આંસુ મીઠાં ! વિષમ ભર જાતો નથિ સહ્યો;
તમે ચાલો, વર્ષો, નયન થકી ધારા થઈ પડો,
અધે, અંગે અંગે, સુહૃદ સરખાં સત્વર દડો !

રહ્યાં છોજી મારાં શિશુપણું હતું તે સમયથી,
વિનંતીને મારી કદિ પણ અકારી કરી નથી;
ઘણી વેળા ભીંજી તનુકુસુમને સૌમ્ય કરતાં,
શમાવીને હૈયું તરત વળી સ્વસ્થાન સરતાં !

નથી પાસે કોઈ પ્રિય હૃદયને શાંત કરવા,
ધરી સાથે છાતી જ્વલિત મહિં પીયૂષ ભરવા;
વહો માટે હાવાં, વિવશ બનતાં હું કરગરૂં,
તમે ચાલો, વ્હાલાં ! સ્ફુટિતઉર આવાહન કરૂં !

ખરે ! ત્યાં તો સ્નેહી સદય દિલમાં દૂર ઉછળ્યાં,
ચડયાં ઊંચે વેગે, ઉભય નયનો અંદર મળ્યાં;
પડી ધારા ધોળી અમૃત સરખી શીતલ હવે,
નહીં થાતાં ઓછી પ્રચલિત રહી તાદૃશ જવે !

વિચાર્યું મેં, વસ્તુ પ્રણય સરખી છે નહિ અહીં,
પ્રતીતિ કીધી, કે ફલ લવ નથી જીવન મહીં;
હજારો વાતોનાં સ્મરણ ગહને જ્યાં પડી ગયો,
રહ્યાં એ અશ્રુ તો નહીં, તદપિ નિદ્રાવશ થયો !

પ્રણયમાં કાલક્ષેપ

નહીં આવે આડે પ્રણય પ્રણયીના હિત મહીં
કદા, કહેવું એવું, પ્રિયતમ સખે! લાયક નહીં;
દિસે તોયે ખોટું, સદય પર શું નિર્દય થવું ?
તપાસી જો, જોશે અનુભવ વિષે અંકુર નવું!

વિચારે કે મોડું ક્ષણ પણ હતે, હા! નહિં વળે,
મળે જ્યારે ત્યારે : સમય વહી જાતાં નહિં મળે;
સખે! ધારા પ્રેક્ષી જલદ રસમાં સ્નાન કરવું,
જરા વ્હેલું ? હૈયે નહિ, અરરર! એવું ન ધરવું !

નથી તારૂં એ કૈં, સકળ રચના છે કુદરતી,
નિસર્ગે બંધાતી, ત્રુટિત પણ મેળે થઇ જતી;
પડ્યું જે સંગીત શ્રુતિ પર નભોમંડળ તણું,
અરે! જો માં તારો સમય, વિરલું, અંતર ઘણું!

સુધાનાં સત્ત્વોનું મધુર મધુ કોને નહિં ગમે ?
સ્વભાવે પ્રેરાતું પ્રિય હૃદય નિષ્કારણ દમે!
ઉઘાડી દે હાવાં પણ વિહગને પિંજર જવા,
બની ઘેલું પેલી કુસુમરજમાં મૂર્ચ્છિત થવા!

રતિને પ્રાર્થના

રસમય બન્યો કૈં કૈં ક્રીડા પ્રદર્શનથી પ્રિયે!
વિવશ કરવા, સ્પર્શે સ્પર્શે, સગર્વ મથી પ્રિયે!
નવલ મધુરા હાસ્યે હૈયું દ્રવી શરણે ગયું;
રતિ વિરમવું દેવી! હાવાં બચાવ બહુ થયું.

મૃદુ મદભર્યાં ગાત્રો ત્હારાં તજી ન શકું કદા,
વિરલ કચથી આચ્છાદીને પ્રસન્ન રહું સદા;
નયન નમણાં, ગ્રીવા ધોળી, લલાટ સુહામણું,
અવિરત ફરી ચુંબી ચુંબી કૃતાર્થ નહીં ગણું!

અધિક સુખના કાર્યે આજે નિયોગ ઠરે જરા,
વિતત કરવી પક્ષો કાન્તે! પ્રવાસ પરે જરા!
ઉડુગણ હજી ભાસે વ્યોમે સ્હવાર પડે નહીં,
ત્યમ વિચરવું વેગેથી ત્યાં વિમોહમયી મહીં!

નિજ સદનમાં શૈયા મધ્યે નિહાળીશ મિત્રને,
ચપલ દગથી જોશે શોધી સમાગમ ચિત્રને;
પ્રહર પણ આજે વીતે તેજ એકજ અંતનો,
જનન દિન છે આજે ત્હારા પ્રિયે! બલવંતનો!

સ્ફુરિત કરજે સ્વપ્નું આવું સખિ! હળવે રહી,
સુહૃદ પળતો રાત્રિમાં જ્યાં પરિક્રમણે વહી!
વિમલ કુસુમો વર્ષે હર્ષે સુમિશ્રિત વિસ્મયે,
ત્વરિત નિરખે ત્યાં બાલા એ રસાલ નવી વયે.

લલિત નમનેથી 'આયુષ્માન' થવા વરદાન દે,
"જય જય" તણા મીઠે કંઠે વળી વચનો વદે;
કરી અભિનયે અંગોની કૈં સુકોમલતા છતી,
જલ ધજલન ... ામાં પડી ઉતરી જતી.

સ્વન મધુરતા વાદ્યે જેવી પ્રશાન્ત થતાં વધે,
પરિમલ જતાં આઘે અંગો મહીં પ્રસરે બધે;
સહજ હળવે તેવી રીતે પ્રબોધ થવો ઘટે,
અસર સુખની ઉંડી જેથી નહીં સહસા મટે!

રવિકિરણને રંગી લેજે મનોહર રંગમાં!
મૃદુ પવનના મોજાં દેજે સુશીતલ સંગમાં!
વિજય સરખો દર્શાવીને મહોત્સવ સૃષ્ટિએ,
પ્રણય ઠરતો જોજે હર્ષ પ્રકાશિત દૃષ્ટિએ!

નજરજ પડે તેવામાં જો કદી પ્રતિમા ભણી,
તરત બદલી દેવી તારે પ્રભા નયનો તણી;
વદન હમણાં સામે જાણે હસી અભિનન્દશે,
પ્રકટિત થતાં સ્નેહ સ્નેહી સખા અભિનન્દશે.

શુચિ હૃદયનાં સાહ્દાર્દોની સખિ! અધિદેવતા!
પ્રણયમય આ વિશ્વે બાલે! ત્હને સહુ સેવતા;
રતિરસ બધે રેલાવીને ફરી વળજે પ્રિયે!
સદય રહીને ક્યારે ક્યારે મ્હને મળજે પ્રિયે!

પ્રમાદી નાવિક

મનોહર તરંગ આ ઉપર ચંદ્રિકા વિસ્તરે,
સુધા ધવલ અંતથી ઝબક સાથ વિદ્યુત્ સરે;
વહી પવન મંદ મંદ જડ અંગ જાગ્રત્ કરે,
નહીં વિધુર અંતરે તદપિ કાંઇ આશા ઠરે!

* * *

હતો ચરસ મૂળથી સરતનો જરાએ નહીં,
નહીં સફર લાભની પ્રગટતી સ્પૃહા એ મહીં;
સદૈવ સુખનાવમાં સ્વજન સંગ માટે જતો,
કૃતાર્થ સહચારથી પ્રણયથી હમેશાં હતો.

ફર્યા સકલ ખંડના નવનવે કિનારે અમે,
હવાઇ દરિયાઇ કૈંક નિરખ્યા ચમત્કારને;
શશી સહિત રાત્રિઓ મહિં અનેક ગોષ્ટી કરી,
ગયા દિવસ તે બધા! નહિંજ આવવાના ફરી!

ગયા, વખત આવતાં સ્વજન સર્વ છૂટા થયા,
ઘણા સફરમાં અને સરત જીતવાને ગયા;
રહી પ્રિયતમા સખી નિકટ માત્ર નૌકા પરે,
ગણી ઉભય અર્થ સર્વ ભટક્યાં મહાસાગરે!

ભર્યો દિલ વિલાસથી, મધુર કૈંક ગાનો કર્યાં,
તર્યાં જલધિમાં અને વિરલ ટાપુઓમાં ફર્યાં;
જતાં નિકટ બંદરો નિરખતાં હલેસે વહી,
" ન હોય સુખનાવની કદર બંદરોને, " કહી !

ઘણી વખત થાકતાં, નિજ કરે સુવાડી મને;
પ્રિયા ઉભય નાવને ચલવતી ધરીને કને;
કદી ગહન અંધકાર પ્રસર્યા પછી જાગતો,
તથાપિ ગણતો નહીં, સદયની ક્ષમા માગતો !

અહો ! હૃદયહીનતા ! અવધિ છેક કાઠિન્યની !
વ્યથા ન સમજી શક્યો પ્રિયતમા મુખે દૈન્યની !
કદાપિ લઇ અંકમાં રસિક કં કથાઓ કહું,
ગણી પરિસમાપ્તિ ચિત્ત કૃતકૃત્ય માની લહું !

કહે કરુણ એકદા : " નવ જશું કિનારે, સખે !
"જરા જન સમાજમાં ! જડ જલે થવાશે રખે ! "
હતાં સજલ નેત્ર એ : મુજ ભરેલ નિદ્રા લસેઃ
પડયો તરત ઊંઘમાં ! સ્મરણ તે ન હાવાં ખસે !

* * * *

કરાલ રજની મહીં ગગન ગર્ત્તમાં ડૂબતી,
દગે દગ ઉઘાડતાં ચડી અનેક તારા સતી;
હતી શિથિલ નાવલી સ્થિર, જરા ન દીઠી ક્રિયા,
પડયો તરત જલ્પતો જલધિમાં " પ્રિયા ! હા પ્રિયા ! "

વિધુર કુરંગ

શશી નિરખતો, અને ગગન મધ્ય ઊંડી કરી;
સુદૂર દગથી કુટુંબરત તારલાઓ ફરી;
સુધા વરસતી બધે, નહિંજ ભસ્મ હૈયા પરે,
ફરે તરફડે, ઠરે નહિં જ, દેહ શાથી ધરે !

પ્રિયા [illegible] ગતા ! જગત સર્વ ઝાંખું થયું,
ગયું સુખ, ગયું બધું, ન પણ જીવવાનું ગયું;
તજી ગઇ વિલાસિની નિજ કુરંગને, શાવને,
સુતો મૃદુલ બાલ તાત ચરણે, ન માતા કને !

હતી કઠિન ભૂમિ શૃંગખનને સુંવાળી જરા,
ગ્રહેલ રસનાગ્રથી શયન પાસના કાંકરા;
દિસે રજકણો શમ્યા સ્ખલિત બાષ્પથી પાસમાં,
કરે તદપિ શૈત્યનું હરણ ઉષ્ણ નિઃશ્વાસમાં !

નહીં હૃદયની ભણી હૃદય એહ હાવાં વળે,
નહીં નયનને ફરી નયન તે પ્રિયાનાં મળે;
કુરંગ હતભાગ્યને ભવ અરણ્ય યાત્રા રહી
[illegible]ર્યા કરવી એકલાં, વિવશ જીર્ણ અંગો વહી !

દિશા કંઇ ભવિષ્યની ન કંઇ ભૂત તે સૂચવે,
પડી વિકટ વર્તમાન કુહરે રહેવું હવે;
પડી ઉચ્ચરવું, રડી ઉચ્ચરવું ઠર્યું સર્વદા:
પ્રિયા ! હૃદય દેવતા ! પ્રિયતમા ! સખી નર્મદા !

કદી સ્મરણ આવતાં રુધિરનીર નેત્રે ઝરે,
દયા સ્વજનને થતાં વદન પાસ પાણી ધરે;
નહીં સ્વજન તે : સખી ! સ્વજન એકલી તું હતી,
સહસ્ત્રશત શલ્યમાં હૃદયની પથારી થતી !

વિપ્રયોગ

(અંજની ગીત)

" આકાશે એનીએ તારા :
એનીએ જ્યોત્સ્નાની ધારા :
તરુણ નિશા એનીએ : દારા—
ક્યાં છે એની એ ?

" શું એ હાવાં નહિ જોવાની ?
આંખડલી શું નહિ લ્હોવાની ?
ત્યાંએ ત્યારે શું રોવાની—
દારા એનીએ ? "

* * * *

" છે, જ્યાં છે સ્વામીની તારા :
સ્વર્ગોની જ્યોત્સ્નાની ધારા :
નહિં જ નિશા જ્યાં આવે, દારા—
ત્યાં છે એનીએ !

" છે ત્યારે એ ત્યાં જોવાની :
આંખડલી એ ત્યાં લ્હોવાની :
સ્વામી સાથે નહિં રોવાની—
દારા એનીએ ! "

મત્ત મયૂર

નાચે રસભીનો અલબેલો આવી રંગમાં રે!
શ્યામા સંગમાં રે!

વીજળી વ્યોમ છટાથી તરે છે,
ઘોર ઘટા ઘન શોર કરે છે;
જોબન જોર ભરે છે એના અંગમાં રે !

હર્ષ પ્રિયા નિરખી પિયુ પામે,
લોચન લોચન માંહિ વિરામે;
પ્રેમ પરસ્પર જામે પૂર્ણ પ્રસંગમાં રે !

રાગ પ્રસન્ન, મનોહર, ઘેરો,
હારક નાજુક ઢેલડી કેરો;
કરતો વિવશ નમેરો છેક અનંગમાં રે !

હષ્ટ ઉડે ચરણો પ્રિય પાસે,
મોહ કરે મધુરૂં મુખ હાસે;
ધસતો ભાસે વીર કુશલ રતિજંગમાં રે !

પિચ્છ પ્રદેશ જલે છવરાયો,
ગર્જનનું કરી પાન ધરાયો;
ચાલી હવે પ્રિય પાસ ભરાયો સંગમાં રે !

પ્રિયાને પ્રાર્થના

મને તું એક દુનિયામાં રખે ઠપકો, પ્રિયે, દેતી!
રહી એ એક ઠપકાની મને પરવા : રખે દેતી!

ચડયો સંગીતને નાદે : બન્યો ચકચૂર હું રસમાં :
તને સ્વર જો સુનાવું તો, અરે! ઠપકો રખે દેતી!

નહીં એ નાદની, બાલે! કદર કૈં પામરો સમઝે :
કદરની ના મને આશા! કહું, બેદિલ રખે કહેતી!

ન હાવાં કાલ પણ, વ્હાલી! જતો રસપૂર્ણ જીવનનો :
નહીં દોલત તહીં મારી : રખે કંઇ મોહમાં રહેતી!

બતાવીશ કૈંક જો કે હું તને ભવના ચમત્કારો :
ગરીબી તોય રહેવાની : રખે સહુ ગર્ત્તમાં વહેતી!

કદાપિ ના શકીશ બોલી ફરીને સ્પષ્ટ આ શબ્દો :
ડુબી રસસાગરે પડતાં જતાં ઠપકો રખે દેતી!

મુગ્ધાને સંબોધન.

તને રાખું હમેશાં નેહભર હૈયે ન્હાની!
કદી તકસીર તોપણ થાય તો કહીયે ન્હાની!

નિધા દિલદાર! રાખી દીનતા મારી ઉપર
જરા કંઈ મશ્કરી સહેવાય તો સહીયે ન્હાની!

"હવાં મોટી થતાં મુગ્ધા કહી શકશે ક્યાંથી?"
વિચારી એમ સ્હેજ ગુમાનમાં રહીયે ન્હાની!

બહુ શરમાળ જો તું તો ન હું ઓછો અંદર
અમે તો મર્દ હિંમ્મત બ્હારની લહીયે ન્હાની!

કરીને ખ્યાલ બાલે! ચાલ જો ચહીયે વ્હાલી!
ચડી રસ સાગરી મોજે પછી વહીયે ન્હાની!

૬૬

અજ્ઞાન સખા પ્રતિ

નહિ નહિ કદા તારે શબ્દે જરી લઘુતા ઘટે:
નહિ કયમ હજી માયાની એ તને જડતા મટે.
હૃદય પણ શું ભૂલે? આસ્થા ડગે? નહિં સાંભરે
પ્રણય રસની બ્રાહ્મી'વસ્થા? સખે! ન ઘટે ખરે!

નહિં રસ, સખે! આત્માનો એ કદાપિ કમી થતો:
રસમય લસે આત્મા તો એ ચરાચરમાં છતો!
સ્મરણ કરજે મારે, વ્હાલા! સ્વરૂપ તણું, અને
સકલમયતા સ્થાને આવી પછી મળજે મને!

આશાગીત

અહા ! શા આજ વર્ષાવે સ્વરો આત્મા પરે, આશા !
બળેલો આર્ત્ત એ શો એ સ્વરસ્નાને ઠરે, આશા !

ખરે ! શું આવશે ત્યારે ફરીશું સાથ એવો દિન,
કદાપિ સ્નેહને સ્વર્ગે ? કહે છે શું ખરે, આશા ?

અને શું રૂઝશે આખિર જખમ એ શુદ્ધ હૈયાનો ?
અને એ ચાલશે સાથે ? દયા કેવી કરે, આશા !

નહીં પરવા જરા અમને કશીએ વસ્તુ ઐહિકની :
કરે સંતોષ જો તેને, મને તો ઉદ્ધરે, આશા !

નિહાળું હા ! ભવિષ્યે જો ઘડી પણ નેત્રરસ જૂનો,
સખીનો સૌમ્ય, હૈયું તો સુખે ભવમાં તરે, આશા ?

અને મીઠી રહી આસ્થા સદા તવ ગાનમાં, દેવી !
સ્વરો એ દિવ્ય જીવનને ભરે ને સાંભરે, આશા !

અનામી નામ

અનામી નામ તારું હા ! સખે એ રહેવાનું !
નહીં મારે કદાપિ કોઇને એ કહેવાનું.

તને પણ આખરે જ પ્રતીત છે સ્નેહી થવાની :
નહીં મા અહીં સૌહાર્દ સુખ વાનું

ચડે આસ્માન તું, હું તો હજી પોચું પાંખો :
તને દેખાય ક્યાંથી રૂપ મારા જોવાનું !

છતાં સાચી પુરાની પ્રીત તારા આત્માની :
મને સરજ્યુંજ આત્મ વિયોગ અંતર સહેવાનું!

તથાપિ એક દિનની સાંભરે આશા જ્યારે :
રસીલા કોઈ જીવન સાગરે છે વહેવાનું !

અને જ્યારે અનામી વિશ્વને વ્હાલું એ નામ :
પ્રતિક્ષણ સ્વર્ગના વીણા મુખે છે લેવાનું !

પુરાની પ્રીત

સ્વરો તારા મને મીઠા સદા લાગે વ્હાલી !
છતાં આત્મા સદા બીજા સ્વરો માગે વ્હાલી !

તને ચાહું હમેશાં પોષતો આશા અંતર :
છતાં સંતોષ હાવાં ના બીજા રાગે વ્હાલી !

નહીં એ છે અજાણ્યો રાગ છેક તને બાલે
સુજે તેવી સ્મૃતિ લહરી તટે વાગે વ્હાલી

સખી ! જો સાંભળે ઉસ્તાદની કૈં એ બાની;
સુખે ભ્રમભેદ આત્મા તો બધા ત્યાગે વ્હાલી !

અને બ્રહ્માંડમાં પ્રતિશબ્દ ફેલાતાં આખર
પુરાની પ્રીત સાચી સ્વપ્નથી જાગે વ્હાલી !

રજાની માગણી

રજા આ હંસ માનસને, સખી ! હાવાં દેવી :
વ્યથાઓ સ્નેહની સૌને, સખી ! માંડી સ્હેવી.

રહ્યો સાથે બહુ : કીધું જરા કંઇ મીઠું ગાન :
જવા દેવો ઘટે : માલેકની મરજી એવી !

જવાનું જો બધાને એક દિન ત્યાં આત્માને,
ઘટે છૂટાં થતાં કંઇ કાલ તો સ્થિરતા લેવી !

સદા સંભારશે એ માનસે પણ સ્નેહીને,
તૃષા રહેશે સમાગમની તને જેવી તેવી !

બધું તો રાખજે જૂનું નવું કંઇ સંભારી,
મળી નિજ વાસમાં વાતો, સખી ! પડશે કહેવી !

મિત્રને આમંત્રણ

તપની શાને, મૂરખ! તાપે સૂકલ ઘાસમાં રે!
ગુરુબાની ગંભીર સરોવર શીતલ પાસમાં રે!

સ્નેહી છે માટે સમજાવું:
નહિં આ જડ પાણીનું ન્હાવું:
જ્ઞાનસ્વરનું ગાવું આતમ વાસમાં રે!

દોલત ને કીરત એ મીઠી,
ઝરણી તેં માયાની દીઠી;
મોહાધીન પડયો તું વ્યર્થ પ્રવાસમાં રે!

જ્ઞાન સમી શાંતિ ના તેમાં:
ભોળા રે! ભરમાયો શેમાં?
શું બેઠો દગ ખોઇ અવિદ્યાભ્યાસમાં રે!

ચાલ, સખે! હાવાં તો સાથે:
બોલાવ્યા બન્નેને નાથે!
હેતે ગ્રહશે હાથે નિર્મલ હાસમાં રે!

અગતિ ગમન

બધા ઝાંખા તારા, વિધુ પણ મહીં તેજ ન મળે,
થયેલું અંધારૂં પથિક તરુછાયાથી સઘળે;
નહીં ચાલે તેમાં ચરણ, દિલ તો દૂર ફરતું,
સખે! બીજે તો ક્યાં? પ્રિય હૃદયની પાસ સરતું!

નથી તેં શું ક્યારે ક્ષણ વિરલ એવી અનુભવી?
સ્ફુરંતી ઊંડાણે અસર સહસા અદ્ભુત નવી:
વિચારો રેલીને પ્રણયરસ સર્વત્ર ઉભરે,
અને ન્હાતાં ન્હાતાં હૃદય હૃદયાલિંગન કરે!

બને ત્યારે આંખો મૃદુલ શિશુના સ્વપ્ન સમ, ને
જતી ભાસે સ્વર્ગે સહજ શિરના સ્વલ્પ નમને!
ફરી પાછું હૈયું ક્ષણ અવરમાં વાસ વસતું,
અને અંધારાથી ચરણ સમજી શીઘ્ર ખસતું!

પ્રણયવચન માટે પ્રાર્થના

(મિસિઝ બ્રાઉનિંગના એક કાવ્ય પરથી)

કહે, કે ચાહે છે: ફરી ફરી કહે, કે જિગરથી
મને ચાહે છે તું: કવિવર! સુખેથી વચન એ
લખ્યું કાવ્યે તેવું પરભૃત તણું કૂજન બને!

વિચારી લે, વ્હાલા! રસમય ટુહૂકા વગર એ
નદીતીરે, ખીણે, અગર ગિરિપૃષ્ઠ સ્થિત વને,
બધી લીલા સાથે નહિ કદિ વસંત પ્રગટતી!

પડયાં દૈવી જેવાં મધુર વચનો કૈં શ્રુતિ પરે,
હતી અંધારે ત્યાં; પ્રિયતમ! પ્રતીતિ નહિ થતાં,
તને ચાહું છું, એ ફરી પણ કહે, એમ વિનવું.

કહે માટે, ચાહું, જિગર થકી ચાહું, પ્રસરતી
ભલે વાણી એ તો રજતજ ઝણુત્કાર સરખી,
અને એકાંતોમાં પણ નહિ જતો માત્ર વિસરી!

સ્નેહ માટે સ્વર્ગત્યાગ

(મિસિઝ બ્રાઉનિંગના એક કાવ્ય ઉપરથી)

સખે ! એવું છે શું ? મરણ મુજ શું સત્વર થતાં,
તને ઓછું આવે કંઇ પણ પછી જીવન મહીં ?
અને શું આ મારે શિર કબરમાં ભેજ પડતાં
તને ઝાંખાં લાગે રવિકિરણ કાલાંતર અહીં ?

સદા તારી, તોયે હૃદયગત આવી થઇ શકું,
નહીં એ જાણેલું : તદપિ કયમ હાવાં જઇ શકું ?
અરે ! મૂકી દે રે મરણ પરથી, જીવ ! મમતા !
અને હાવાં, પ્રેમી ! પ્રણય વરસાવી નયનથી,
પ્રિયાની સામે જો; શ્વસન કરમારા મુખ પરે !
અને જે બાલાઓ પરમ પદવી અર્પણ કરે,
ઝમીનોની સાથે, પ્રણયસુખનો ખાતર મથી,
કરૂં હુંએ તેવું : કબર દઇ આપી, જગતમાં
રહું તારી સાથે, નયન પરનું જિન્નત તજી !

પ્રણયની ખાતરજ પ્રણય

(મિસિઝ બ્રાઉનિંગના એક કાવ્ય ઉપરથી)

સખે! મારી સાથે પ્રણય કરવો, તો પ્રણયના
વિના બીજા માટે નહિં, નહિંજ આવું મન કહી:
" સ્મિતો માટે ચાહું, દૃગ મધુર માટે, વિનયથી
ભરી વાણી માટે, અગર દિલના એક સરખા
તરંગોને માટે, અમુક દિન જેથી સુખ થયું!"
બધી એ ચીજો તો પ્રિયતમ! ફરી જાય, અથવા
તને લાગે તેવી; અભિમુખ અને તું પ્રથમથી
થયો, તે એ રીતે વિમુખ પણ રે! થાય વખતે!
અને આવાં મારાં જલભરિત લૂછે નયન જે,
દયા તારી, તેથી પણ નહિં, સખે! સ્નેહ કરતો:
રહે કાંકે તારી નિકટ, ચિર આશ્વાસન લહે,
ખુવે તે એ પ્રીતિ, સદય! નિજ આંસુ વિસરતાં!
અહો વ્હાલા! માટે પ્રણયજ તણી ખાતર મને:
ચહે કે જેથી એ નિરવધિ યુગોમાં અમરતા!

વ્હાલાંઓને પ્રાર્થના

(અંજની ગીત)

રોનાઈ ભીતરમાં રોતું :
લ્હોનાઈં ભીતર ના લ્હોતું :
દૂર સખાનું હૈયું
સાથે રોતું ને જોતું !

વ્હાલાંઓ ! વ્હાલાંને કહેજો !
સાગરમાં તો સાથે વ્હેજો !
સ્હેવાનાં એકાબીજાનાં
સાથે સૌ સ્હેજો

૭૭

ગાનવિમાન

સખી ! એ દૂર માનસનાં મને સપનાં ભાસે :
હવે થાક્યો બની લાચાર પલ્વલના વાસે !

વસ્યો વર્ષો ઘણાં : વર્ષો ઘણાં ધોયાં ગાત્રો :
ન પોષી પ્રાણને હાવાં શકું ધરડે શ્વાસે !

દૃગે દૃગ સ્નેહની તારા સમી ઝાંખું તારી :
નહીં પણ પાંખની શક્તિ હવે મારા શ્વાસે !

રહ્યું કર્તવ્ય પણ ના, જો ! સલૂણો આકાશે,
તરે કલહંસ તારો નિર્મલે હસતો હાસે !

પ્રિયે ! પ્રેરાય જો તવ દિવ્ય ગાનવિમાન હાવાં,
અહીં ઊડી શકું પ્હોંચું પછી ક્ષણમાં પાસે !

૭૮

મિત્રને નિવેદન

વદને બહુ નીર ભરાય, સખે !
તનુ ચેતન માત્ર હરાય, સખે !
જલને પડદે સઘળે નિરખું :
નિરખું નહિં નેહ જરાય, સખે !

કર વ્હાર, સખે !
કંઇ સાર, સખે !
હૃદયામૃત માર્દવધાર, સખે !

ભવમાં તવ એક સહાય, સખે !
નયનો દૂયનેજ ચહાય, સખે !
નવ ઐહિક આશ, હદા સહ જો
હૃદયે થકી સિંધુ તરાય સખે !

૭૯

વત્સલનાં નયનો

તિમિરાશયનાં ગહને પડતાં,
સપનાં વિધુરાં નઝરે ચડતાં:
સહું તે, પણ કેમ શકાય, સખે ! સહી
વત્સલનાં નયનો રડતાં ?

નહિં તે કંઇ દોષભર્યાં નયનો:
પણ નિર્મલ નેહસરોવર સારસ–
યુગ્મ સમાં પરિપૂર્ણ દયારસ:
એ જખમી દિલનાં શયનો !

સ્વર્ગગીત

(અંજની ગીત)

" માગો, કે વ્હાલાંઓ ! મળશે :
શોધો, કે વ્હાલાંઓ ! જડશે :
ઠોકો, કે વ્હાલાંઓ માટે
દ્વારો ઉઘડાશે !"

" માગે છે તે તે કામે છે :
શોધે છે તે તે પામે છે :
ઠોકે છે તે તે વ્હાલાંને
દ્વારે ઉઘડાશે ! "

૮૧

ઘવાયલો બુલબુલ

(અંજની ગીત)

અંધારામાં ઝૂરાએલો :
ઘૂવડચાંચે ચૂરાએલો :
કારાગારે પૂરાએલો :
ઘાયલ હા ! બુલબુલ !

હૈયાને શાથી એ ખોલે ?
શાથી એ બોલાવ્યો બોલે ?
ઉલ્લાસે એ શાથી ડોલે—
ડોલાવે બુલબુલ !

સ્થિતિભેદ

(અંજની ગીત)

આંબાડાળે કોયલ બોલે :
મલ્હારો મોરલિયા બોલે :
વ્હાલાંઓ પોઢ્યાં હિંડોળે :
જાવું ત્યાં હાવાં !

* * *

આંખડલીનાં આંસુ ખૂટયાં :
હૈયાનાં દોરડિયાં તૂટયાં :
રણવગડે લૂટારે લૂટયાં :
જાવું ક્યાં હાવાં ?

પવિત્ર ભોજન

(અંજની ગીત)

ભૂખે ના ભાખર જે ભાવ્યો :
તરસે ના આસવ જે ફાવ્યો :
છોડી તે સેવક સ્વામીનો
શબ્દ સુણી આવ્યો !

હાવાં તવ ભાખર છે લીધો :
દેવોનો દ્રાક્ષાસવ પીધો :
દુનિયાએ છો અળગો કીધો :
સ્વામી, સાચવજે !

પ્રભુપ્રાર્થના

(અંજની ગીત)

સાગર મોટા તાત દયાના !
એકલડા આધાર હયાના !
તારક ! ધારક ! વિશ્વશયાના !
સ્વામી ઓ મારા !

પાવન તારૂં નામ કરાજો :
સુસ્થિત તારૂં રાજ્ય ઠરાજો :
ઇચ્છા તારી સફલ સરાજો :
સ્વામી ઓ મારા

મેનાવતીનું મૃત્યુ

અશ્રુ ઉભરે આજ જનેતા અશ્રુ ઉભરે આજ
ન્હાય સકલ આ વિન્ધ્યા શિખર
તારાનો સ્નેહ સમાજ—જનેતા.—

વર્ષ ગયાં થઈ રાજ્ય ગયા પછી
આજ ગણું ગયું તાજ,—જનેતા—

તાજ હવે નહિ જોય તું સદૃશ
માનવ જાતિ સમાજ,—જનેતા—

લુપ્ત થશે વસુધા પરથી નહિ
તે તવ અદ્ભુત કાજ,—જનેતા—

તું જનની નહીં માત્ર ગુરૂ પણ
છે તવ ભેખ કૃપાજ,—જનેતા—

હાવાં થયું ભવસાગરનો પર
એકલ મ્હારૂં જહાજ,—જનેતા—

વ્હાલાંઓને ઉપદેશ

સાંભળજો, વ્હાલાંઓ ! વચનો દીનનાં !
દીનપણું છે પરમ દયાનું પાત્ર જોઃ
મોટો એ અધિકાર તમારો, માનવી !
અધિકારી છો જેનાં માનવ માત્ર જો !

એક પિતા પરમેશ્વર જાણો આપણો,
નિકટ સગાંઓ સમજો ભાઇ બ્હેન જો;
નીકો ન્હાની મોટી જે જીવો તણી,
વહતું તેમાં એક અખંડિત વહેન જો !

હસનારાંની સાથે હસવાનું ઘટે,
રડનારાંની સાથે રડવું તેમ જો;
એક બીજાનાં આંસુડાંઓ લૂછતાં,
ઊંચે ચડશો સ્ત્રી પુરુષો સૌ એમ જો !

ભૂતદયા છે ધર્મ બધાના મૂલમાં,
સઘળાએ સંતોનો એ ઉપદેશ જો;
દિવ્ય દયાસાગર ! યાચંતાં આપજો,
દીન જનોને અમને એનો લેશ જો !

કાર્ડિનલ ન્યૂમેનની પ્રાર્થના

ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને :

આસપાસ અંધાર છે, રજની કાળી ઘોર :
દૂર રહ્યો ઘરથી ઘણો, પગમાં લેશ ન જોર !
ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

પદરક્ષા કરજો, પ્રભો ! પદ પર પાડી પ્રકાશ :
એકજ પદ માગું, નહીં આગળનો અભિલાષ !
ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

ન હતો આવો સર્વદા, ન હતો પાર્થિત આમ :
દોરો, તાત ! દયા કરી, પહોંચું જેથી ધામ !
ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

માર્ગ નિરખવા ચાહતો, પસંદ કરવા તેમ :
પણ હાવાં પ્રાર્થું, પિતા ! દોરો આપજ એમ !
ઓ સ્નેહજ્યોતિ ! દોરો : દોરો : દોરો રે મને !

મેહમાનોને સંબોધન

મેહમાનો ! ઓ વ્હાલાં ! પુનઃ પધારજો !
તમ ચરણે અમ સદન સદૈવ સુહાય જો !
ક્ષમજો માફ હજારો પામર પાપ, જે
દિનચર્યામાં પ્રભુ પાસે પણ થાય જો !
મેહમાનો ! ઓ વ્હાલાં ! પુનઃ પધારજો

ઉન્નત ગિરિશૃંગોનાં વસનારાં તમે :
ઉતર્યાં રંક ઘરે, શો પુણ્ય પ્રભાવ જો !
શુશ્રૂષા સારી ના અમને આવડી :
લેશ ન લીધો લલિત ઉરોનો લ્હાવ જો !
મેહમાનો ! ઓ વ્હાલાં ! પુનઃ પધારજો

વસંત પ્રાર્થના

વસંત વનદેવતા ! શુભ, સદૈવ સત્યવદા,
કરે વિહગ વિશ્વનાં મધુર ગાન તારાં સદા;
અને વનવને, અનેક ગિરિને તટે, સાગરે,
ભરે અનિલ બાલકો વિરલ દિવ્ય તારા સ્વરો !

વિભૂતિ વિભુની પ્રસન્ન તવ નેત્રમાં દીપતી,
તૃષા હૃદય દગ્ધની નિમિષ માત્રથી છીપતી;
સખી સકલ જીવની ! સદય દેવિ ! સાષ્ટાંગથી
નમી ચરણમાં અમે યુગલ યાચીએ આટલું:—

વસો અમ શરીરમાં, હૃદયમાં, અને નેહમાં,
ફસો પ્રકૃતિ સર્વથા પ્રણયદાનની ચેહમાં;
વિશુદ્ધ સુખનાં લતાકુસુમ જીવને જામજો,
અપત્ય પરિશીલને વિમલ ધર્મને પામજો !

વસંત વનદેવતા ! શુભ, સદૈવ સત્યંવદા,
કરો વિહગ વિશ્વનાં મધુર ગાન તારાં સદા !
અને અનિલ બાલકો વિરલ દિવ્ય તારા સ્વરો,
ભરો વનવને, અનેક ગિરિને તટે, સાગરે !

સાગર અને શશી

આજ, મહારાજ! જલ પર ઉદય જોઇને
ચંદ્રનો હૃદયમાં હર્ષ જામે,
સ્નેહધન, કુસુમવન વિમલ પરિમલ ગહન,
નિજ ગગન માંહિ ઉત્કર્ષ પામે;
પિતા! કાલના સર્વ સંતાપ શામે!
નવલ રસ ધવલ તવ નેત્ર સામે,
પિતા! કાલના સર્વ સંતાપ શામે!

જલધિજલદલ ઉપર દામિની દમકતી,
યામિની વ્યોમસર માંહિં સરતી;
કામિની કોકિલા, કેલિ કૂજન કરે,
સાગરે ભાસતી ભવ્ય ભરતી;
પિતા! સૃષ્ટિ સારી સમુલ્લાસ ધરતી!
તરલ તરણી સમી સરલ તરતી,
પિતા! સૃષ્ટિ સારી સમુલ્લાસ ધરતી!

———

૯૧

બાલ રુદન

પિતા ! પિતા ! જગત્પિતા ! તવ બાલકો રડે :
તવ બાલકો રડે, પિતાજી ! ધોધવા દડે ! પિતા૦

મદદ કશી આપે નહીં, મોટાં તવ સંતાન:
ન્હાનાં નિર્બલ બાલકો, પિતા ! અમે હેરાન !
તવ બાલકો રડે, ને નૈને ધોધવા દડે ! પિતા૦

ન્હાનાં પણ તારાં અમે, નહિ એ કોને ભાન :
સાચું કહેતાં સાચને, દુનિયાં કહે નાદાન !
તવ બાલકો રડે, ને આંસુ ધોધવા દડે ! પિતા૦

પશ્ચાત્તાપ

અરે ! ધિક્કાર છે હું ને ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !
પિતાની સ્નેહની આંખો મહીં શૂળી, અરે ! આપી !

તરફડું ધૂળમાં હાવાં : બદન પર ખૂબ સારૂં ખાક :
છતાં ના આગ હોલાતી ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !

પડયો કંગાલ હું મેળે, નઝરથી પાપને જોતો,
સળગતા નીચ ખાડામાં ! બન્યો પાપી : બન્યો પાપી !

પિતા ! આ પાપથી રક્ષો : શરણુ માગું : દયા બક્ષો !
અરે ! હું દુષ્ટ શું માગું ? બન્યો પાપી ! બન્યો પાપી !

છતાં માગું : પિતા ! માગું : ક્ષમા માગું : સઝા માગું :
અને એ નૂરની ઝાંખી પડેલો દાસ ના ત્યાગું !

ચંદાને સંબોધન

તને હું જોઉં છું, ચંદા ! કહે, તે એ જુએ છે કે ?
અને આ આંખની માફક કહે, તેની રૂએ છે કે ?

અને તવ નેત્રમાં તે નેત્રનું પ્રતિબિંબ જોવાને,
વખત હું ખોઉં તેવો શું, કહે, તે એ ખુએ છે કે ?

સખી ! હું તો તને જોતાં, અમે જોયેલ સાથે તે
સ્મરંતાં ના શકું સૂઇ ! કહે, સાથી સુએ છે કે ?

સલૂણી સુંદરી ચંદા ! ધરી તવ સ્વચ્છ કિરણોમાં,
હૃદયનાં ધોઉં છું પડ હું : કહે, તેએ ધુએ છે કે ?

વ્હાલાંને આરામ

(અંજની ગીત)

માગું હો વ્હાલાંને આરામ !
યાચું હો વ્હાલાંને આરામ !
પ્રાર્થું હો બક્ષાવા, સ્વામી !
વ્હાલાંને આરામ !

વ્હાલાં, જે લાધેલાં માગી :
વ્હાલાં, જે સાધેલાં જાગી :
પ્રાર્થું તે રક્ષાવા, સ્વામી !
બક્ષાવા આરામ !

પ્રભુ પ્રાર્થના

નમું : નમું : જગત્પિતા ! નમું : નમું : નમું !
દયા કરો કે સર્વદા પદાંબુજે રમું !

આજ્ઞા પ્રમાણે દિલ મહીંના દૂષને દમું :
તે હું નહીં : હું તો ભવાટવી વિષે ભમું !

પાપોની સઝા થાય તે નીચે પડી ખમું :
જીતાડો જગન્નાથ ! શાંતિએ પછી શમું !

દુનિયામાં ભલે કોઇને હું દીન ના ગમું :
તમને ગમું જો તાત ! તો ન કાંઇ તે સમું !

પ્રેરો પ્રભો ! પ્રસાદ તે રાજી થઇ જમું :
માથું નમી નમી આજ કે રસેશમાં રમું :

એક પ્રશ્ન

(અંજની ગીત)

સર્વોપરિ સ્વામીની સેના
સુમનસ સકલ, હૃદય રસ જેના
નાથ નિવાસ, ભુવન ઉતરે ના–
એ તે કેમ બને ?

સખીને આમંત્રણ

ચાલો ને, સહિયર ! ઉન્નત જીવનજલ ઝીલવાને જઇએ રે !
પુણ્ય સલિલ અવગાહનથી, સખી ! અંતર પાવન થઇએ રે !
ચાલો ને, સહિયર૦

પ્રભુના ગિરિથી અવતરે શાંત સદાશિવ નીર :
શમવે મનુકુલતાપને છાયા તરુવર તીર !

શીતલ સૌમ્ય સુધારસ, સુંદરી ! રેલી રહ્યો જઇ લઇએ રે !
ચાલો ને, સહિયર૦

સ્ફટિક વિશદ વરસી રહ્યા સુરસરિતાના ધોધ :
લલિત કરી ક્લાંતાત્મને પ્રેરે પ્રાણ પ્રબોધ !

સાડી સજો, સખી ! સ્નેહસુરંગી : વારિ પરસ્પર દઇએ રે !
ચાલો ને, સહિયર ! ઉન્નત જીવનજલ ઝીલવાને જઇએ રે !

પ્રાર્થના અને પ્રતિધ્વનિ

" પિતાજી ! બચાવો : બચાવો: બચાવો મહાસાગરે !
જીવ મારો બહુ ગભરાય ! બચાવો મહાસાગરે !

પારાવારે દુશ્મન મળી મારે, પિતા વિના તારે નહીં બીજો માનવી
દયાનિધિ ! તમેજ સહાય ! બચાવો મહાસાગરે !

નથી એકલની, નાથ ! હોડી : પૂંજી છે ના થોડી પિતાજીના સ્નેહની
મારે વાંકે રખે એ ડુબાય ! બચાવો મહાસાગરે ! '

*　　*　　*　　*

" મહાસાગર દયા મહાસાગર ! વ્હાલાંઓ, ડરશો નહીં !
નથી સંસાર પારાવાર ! વ્હાલાંઓ, ડરશો નહીં !

દિલમાંના દુશ્મન દૂર થાશે, પાછા પડી જાશે પિતાજીના શબ્દથી :
પ્રભુ જીવન માત્રાધાર ! વ્હાલાંઓ, ડરશો નહીં !

હોડી દાનવ ના શકે તોડી : વિધાતાએ જોડી બધાં નિજ બાલની
સ્વામી સંકટે ઉદ્ધરનાર ! વ્હાલાંઓ, ડરશો નહીં ! "

પ્રભુની પાઠશાલા

અમે ચેલા બધા ઘેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !
અમે ઘેલા અને મેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

અમારામાં કશો ના માલ !
અમે તો મૂર્ખ ને કંગાલ !
છતાંએ બાલકો છઇએ : પ્રભુની પાઠશાલાના

અમે ઘેલા બધા ચેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !
અમે મેલા અને ઘેલા : પ્રભુની પાઠશાલાના !

ધર્મ વિજય

છો લાખવાર દયાળુ દેવ
મનુષ્ય કુન્દનને કસે,
છો સાત લાખ સવાર રક્ત—
સમુદ્રમાં સામે ધસે,
ત્હોએ નહીં ડરશો, પડી
સહૂ ગર્ત્તમાં નીચે જશે,
સ્વામી સમર્થ સખા સદા
રાજાધિરાજ વિરાજશે !

નવલ નિવેદન

(રાગિણી આશાગોડી)

આપે મને ન્હવરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને ન્હવરાવ્યો !
રંક ગરીબ હું ભાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને ન્હવરાવ્યો !

શબ્દ સરોવર : તારક ભર્તા ;
સ્નેહસુધા છલરાવ્યો, ઓ તાતજી
આપે મને ન્હવરાવ્યો !

ભૂખ હતી શિવની કરુણાની :
ભાખર શો ખવરાવ્યો ! ઓ તાતજી !
આપે મને ન્હવરાવ્યો !

અદ્ભુત પાઇ શરાબ કશાનો,
રાગ નવો ગવરાવ્યો, ઓ તાતજી !
આપે મને ન્હવરાવ્યો !

નારા મહીં નિજ સ્નેહે સુવાડી,
નર્મદાને ધવરાવ્યો, ઓ તાતજી '
આપે મને ન્હવરાવ્યો !

રંક ગરીબ હું ભાગ્યો, ઓ તાતજી !
આપે મને ન્હવરાવ્યો !
આપે મને ન્હવરાવ્યો ! ઓ તાતજી !
આપે મને ન્હવરાવ્યો !

અપાવરણુ પ્રાર્થના

અંતરની શ્રુતિ ખોલો, ઓ તાતજી !
અંતરની શ્રુતિ ખોલો !
વેદનાં વાયક બોલો, ઓ તાતજી !
વેદનાં વાયક બોલો !

" **हिरण्मयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखम् :**
तत्वं पूषन्नपावृणु सत्य धर्माय दृष्टये ! "

સુવર્ણમય પાત્રેથી સત્યનું મુખ બંધ જે,
ઉઘાડી આપ તું, પૂષન્ ! સત્ય ધર્મદૃગર્થ તે !

વેદનાં વાયક બોલો, ઓ તાતજી !
વેદનાં વાયક બોલો !
અંતરની શ્રુતિ ખોલો, ઓ તાતજી !
અંતરની શ્રુતિ ખોલો !

અનંત વાત્સલ્ય

આપજ આવા તો જોયા, પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !
મેં તો માનેલું, કે ખોયા, પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !

દુર્બલ, દીન, નિરાશ, વળેલો,
દૂરથી દેખી શું રોયા ? પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !

પંકનિમગ્ન હતા ચરણો તે;
પોતે દયાથી શું ધોયા ? પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !

સ્વચ્છ કરી જખમો સહુ જૂના,
લેપ લગાડીને લોહ્યા ? પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !

મેં તો માનેલું, કે ખોયા, પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !
આપજ આવા તો જોયા, પિતા પ્રભુ !
આપજ આવા તો જોયા !

તારક સ્તોત્ર

(મિ. મેસનના ઇંગ્લિશ સ્તોત્ર ઉપરથી.)

પ્રભુ તારકની સહુ કીર્તિ કરો,
અવનીતલમાં અને સ્વર્ગ મહીં :
તેનું શાસન વિસ્તરો સર્વ જગે,
તેના રાજ્યનો અંત જ આવો નહીં;

જે છે સારૂં અને સાચું, એ સહુનો
તે છે આલ્ફા અને તે છે ઓમેગાએ;
ઝરો જિંદગીનો, સવિતા દ્યુતિનો,
બધા હર્ષ ખરા રહ્યા, તે ભેગા છે.

આદિ, અંત, તે ઇશ્વર માણસ છે,
તેનું આંતર સત્ ન કો જાણી શકે;
પણ માનવ દૈવી રૂપ મહીં તેના
આદિને અંત પ્રમાણી શકે.

જે છે, જે હતો, જે ફરી આવનારો છે,
સનાતન, અનંત અહંબ્રહ્માસ્મિ,
પ્રભુ સૌ શક્તિમાન્, સર્વોપરિ ઇશ્વર!
દ્યાવાપૃથિવ્યૌ બોલો, તથાસ્તુ!

૧૦૬

મનોહર મૂર્તિ

(કવ્વાલી)

દેવે દીધી દયા કરી કેવી મને,
અહા ! મૂર્તિ મનોહર માશુકની !
નવરંગ, પ્રફુલ્લ, ગુલાબ સમી
મૃદુ, મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

નયને કંઇ નૂર નવું ચલકે,
વદને નવી વત્સલતા ઝલકે;
સખી ! એકજ તું ગમતી ખલકે
મને, મૂર્તિ મનોહર માશુકની

શિરકેશ સુકોમલ સોહી રહ્યા,
સ્મિત જોઇને તારક મોહી રહ્યા;
કામધેનુ શી બાલક દોહી રહ્યા
તને, મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

હૃદયે શુભ, ઉજ્વલ ભાવ ભરો :
પ્રણયામૃતની પ્રિય ધાર ધરો :
સહચાર મહીં ભવ પાર તરો,
સખી ! મૂર્તિ મનોહર માશુકની !

નવરંગ, પ્રફુલ્લ, ગુલાબ સમી
મૃદુ મૂર્તિ મનોહર માશુકની!
દેવે દીધી દયા કરી કેવી મને,
અહા! મૂર્તિ મનોહર માશુકની!

આપણી રાત

(કવ્વાલી.)

શરદ પૂનમની રઢિયાળી સદા,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !
હસે આકાશે ચંદ્રમા, તારા લસે;
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

વદને નવજીવન નૂર હતું,
નયને પ્રણયામૃત પૂર હતું;
હૃદયે રસમાં ચકચૂર હતું,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

ન્હાતાં ન્હાતાં પ્રકાશમાં, પ્રેમ તણી
કીધી વિશ્રબ્ધ વાતો રસીલી ઘણી;
કલ્પનાની ઇમારત કૈંક ચણી,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

તારું સ્વાર્પણ અંતરમાંજ લહું;
કથા અદ્‌ભુત એ જઇ કોને કહું ?
સ્મરનાં જલ માંહિં નિમગ્ન રહું :
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી !

રાત રૂપાળી, રૂડી, રસાળી હતી:
આશકોની અપૂર્વ દિવાળી હતી:
આખી ઉત્સવ માફક ગાળી હતી!
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી!

પ્રાણો આપણાનો ત્યારે યોગ થયો,
અંગે અંગનો ઉત્તમ ભોગ થયો;
અને આખર આમ વિયોગ થયો!
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી!

હસે આકાશે ચંદ્રમા, તારા લસે,
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી!
શરદ પૂનમની રઢિયાળી સદા;
મને સાંભરે આપણી રાત, સખી!

પ્રાસંગિક

કલાપીને સંબોધન

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

ઊછળતા શા ઉરસાગર ઉલ્લાસ જો !
નિર્ઝરતી સૌભાગ્ય સુહાગન જ્યોત્સ્નિકા :
નયને ઝળકે નમણું નિર્મલ હાસ જો !
સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

આંજે ને અજવાળે આંખડલી સખી,
અંતર ઉપર ઉઘડે આલમનૂર જો !
હેત હૈયાનાં વહતી વાજે વાંસળી,
ઊડે સ્વર આકાશે અંદર દૂર જો !
સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

નંદન વનના પ્રાસાદોની ટોચથી,
મધુરી કેકા આજે શી ઉભરાય જો !
સુરભીઓની સાથે સંસારે સરી,
અંતર્દ્વારે ગીતા શી અથડાય જો !
સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

" तत्सवितानुं भर्ग वरेण्यं धीमहि! "
ગાયત્રીનો જૂનો ભેદક મંત્ર જો !
આજે અન્ય પ્રકારે આ માથું નમે,
નમતો સાથે આત્માનોએ તંત્ર જો !
સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

હિંદ પર આશીર્વાદ

(રાગ વાગેશ્વરી.)

ઉતારો જી અમ દેશે ઈશ્વર આશીર્વાદ !
બાંધવ દેશ થયા જાગ્રત સૌ :
એક રહી અમ દાદ !
ઉતારો જી અમ દેશે ઈશ્વર આશિર્વાદ

શતકો વીત્યાં ભર નિદ્રામાં,
કીધો પૂર્ણ પ્રમાદ;
પૂર્વજની ઉજ્વલ કીર્તિની
ન કરી સાચી યાદ ! ઉતારો૦

જીવન વિગ્રહને નવ સમજ્યા,
કરતાં નિષ્ફલ વાદ :
આજ કરી કરુણા નવ યુગનો
નવલ સુણાવો નાદ ! ઉતારો૦

પરિષત્સત્કાર

(ઝૂલણા ગીત)

નવલ યુગનો દિસે સૂર્ય આજે ઉદિત,
હિંદ સંતાન ઉલ્લસિત ફરતાં :
બાલ વીરો અને પ્રૌઢ વીરો સહિત,
વીરમાતા તણાં વૃંદ સરતાં !
આદરો સંઘનું કાર્ય ઉછરંગમાં,
આર્ય સંસારનું સુખ વધારો :
પૂજીએ પરિષદે પુનિત પગલાં અમે,
બંધુઓ ને બહેનો, પધારો

પરિષદો છે પુરાણી પ્રથા આપણી,
નવલ આનંદ શો આજ રેલે !
સર્વનાં નયનમણિ દીપ્તિમય ભાસતાં,
હૃદયના રંગ શા રાસ ખેલે !
કેળવો દેશમાં દિવ્ય શિશુવાટિકા,
સજ્જનો ! પ્રથમ નિજ ઘર સુધારો !
પૂજીએ પરિષદે પુનિત પગલાં અમે,
બંધુઓ ને બહેનો, પધારો

હિંદ માતાને સંબોધન

ઓ હિંદ ! દેવભૂમિ ! સંતાન સૌ તમારાં !
ફરીએ મળીને વંદન ! સ્વીકારજો અમારાં !

હિંદુ અને મુસલમિન : વિશ્વાસી; પારસી, જિન:
દેવી ! સમાન રીતે સંતાન સૌ તમારાં !

પોષો તમે સહુને, શુભ ખાનપાન બક્ષી :
સેવા કરે બને તે સંતાન સૌ તમારાં !

રોગી અને નિરોગી, નિર્ધન અને તવંગર,
જ્ઞાની અને નિરક્ષર : સંતાન સૌ તમારાં !

વાલ્મીકિ, વ્યાસ, નાનક, મીરાં કબીર, તુલસી :
અકબર, શિવાજી, માતા ! સંતાન સૌ તમારાં !

સૌની સમાન માતા, સૌએ સમાન તેથી :
ના ઉચ્ચ નીચ કોઈ; સંતાન સૌ તમારાં !

ચાહો બધાં પરસ્પર, સાહો બધાં પરસ્પર :
એ પ્રાર્થના કરે આ સંતાન સૌ તમારાં !

ગાયનો.

૧૧૭

હૃદયગીતા

(બિભાસ અને પરજના સ્વરોમાં)

ધીરજ ધરને, હૈયા તું મારા !
આત્મા શાશ્વત અમર છે !
દૂર થવાનું અંધ નિશાનું, અંધ નિશાનુ, અંધ નિશાનું હા !
સ્વર્ગોમાં સ્નેહે ભેટવું !
સ્વામીનો શબ્દ તો સાંભળી માનજો :
દેહી શાશ્વત અમર છે :

નવ કુસુમ નવ મરતું !
પ્રભુ નિકટ ઝટ સરતું :
અયિ હૃદય ! ધૃતિ ધર,
દિલ નઝર કર :
વિરલ તરુવર,
વિમલ સરવર,
સમીપ સુરજનભવન ઝળહળતાં !

૧૨૮

કાંતાની પ્રાર્થના

(રાગ ગૌડ મલ્હારઃ તાલ ત્રિતાલ.)

વિજુ જે વિલસે, ચરાચરે હસે,
બધે વ્યાપ્ત વસે, રસે તે ભજું !
પૂરે ઇચ્છાને !

પતિ કાંત વર વિના નહિં અવર,
સકલ જગત સુખ સરવર, નરવર,
પરમ કારુણિક પિતા !

ઉપાધિ શમાવો,
કમાણી કમાવો,
જનોમાં જમાવો,
ન મારૂં ગજૂં ! નૂરે ભીંજાવો.

સ્મરદશા

(રાગ કલાઈડાની ધૂન : તાલ લાવણી.)

રટ, રસના ! રટ, રસના !
　　　　પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

લવ ઇતર ઉપર અબ વસના !
　　　　પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

દિવસ રાત બસ એજ વાત,
　　　　જપ કર પ્રિય નરવર જસના !
જપ કર પ્રિય નરવર જસના,
　　　　પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

મનોહર રૂપ સ્મરૂં !
　　ધ્યાન તે ધરૂં, કશાથી ન ડરૂં:
　　સાગરો તરૂં, બિયાબાં ફરૂં,
　　સર્વ પરહરૂં, કાંતને વરૂં !

અયિ રસિક રમણી ! જરી હસ ના !
　　　　પ્રિયતમનું નામ રટ, રસના !

ફકીરી

(રાગ ભૈરવ : તાલ દાદરા)

હવે શરણે પ્રભુ ચરણે દયાઝરણે !
અફસોસ, અફસોસ, અફસોસ ના કરો !

સંસારના બંધ તમામ તૂટ્યા,
સંબંધીઓના પણ દોર છૂટ્યા;
હવે રહ્યું શાશ્વત જીવવાનું,
પ્રેમે પ્રભુના પદમાં જવાનું !

પ્રિય પિયૂ પરમ મુજ દિલને :
જલમાં, સ્થલમાં, સઘળી પલમાં :

શું કરું ! દયિત ! શું કરું ?
ભમવું, ભમતું : દિલને દમતું : શિવમાં શમવું !

૧૨૧

વિરહાનલ

(રાગ હિંડોલ : તાલ દાદરા.)

નાહિ કંઇ ચેન પડે ક્યાંય રે, સજની ઓ !
ઘડી ઘડી પલ પલ સ્મૃતિ ગભરાવે,
આંખ ન મિંચાય નહીં જાય રે રજનીઓ !

ચિંતનથી પણ ઠારવા, કશો મળે ન ઉપાય
સમજી ન હતી આવડી, વિરહાનલની લ્હાય !

બહુ બહુ યત્ન કરૂં, દિલને દિલાસા ધરૂં;
તદપિ ન શાંતિ મળે ક્યાંય રે, સજની ઓ !

રાસ

(રાગ ભરવા જિલ્લા : તાલ હીંચ)

કાંતા

સખી ! રમીએ લો રાસ રંગમાં !
હો મારી સાહેલી રે ! મારી સાહેલી રે !
રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

રંગમાં ને અંગના ઉમંગમાં રે !
સખી ! રમીએ, રમીએ લો રસ રંગમાં !

ભરી ભરતી હૈયાની ગહન ગંગમાં હો !
સખી ! રમીએ, રમીએ લો રાસ રંગમાં !

સહુ સાથે, હો ! સહુ સાથે,
પદ પાડી ફરો ફૂદડી !

ઉભય હાથે, હો ! ઉભય હાથે,
દઈ તાલ સરો, સુંદરી !

તરો સ્વર્ગ નવલ ભર્ગ ભરી નેત્રમાં !
હરો નિસ્સાર સંસારનો ભાર આવાર
આ દ્વાર ક્ષેત્રમાં !

૧ લી સખી.

હસે ઉલ્લાસપૂર, હસે હૈયામાં નૂર;
વસે દેવો ના દૂર, સખી સંગમાં,!

૨ જી સખી.

સખી ! શું તારૂં રૂપ રચ્યું તાતે અનૂપ !
જીવન જંગમાં !

૧ લી સખી.

અહો ! શોભે શો આજ સુંદરીનો સમાજ,
બને અંતરનો પાજ, સરે સ્વર્ગે અવાજ;
સખી કાંતા શિરતાજ સમી દીપન્તી !

કાંતા.

ફરંતાં, સરંતાં, તરંગે તરંતાં,
કલાઓ કરંતાં, સુભગો ભરંતાં !
ભરી મસ્તી હૈયાની ગહન ગંગમાં હો સખિ ! રમીએ

છેલ્લું આલિંગન

(રાગ જોનપુરી ટોડી : તાલ ગઝલ.)

ભેટી લે પ્રાણુ મારા !
　　　　સ્વર્ગોમાં ફરી તો છે ભેટવું!

પ્રીતિને ના પરિહરો : તાવો !
પ્રભુને ઉછંગે, પ્યારા ! લેટવું !

ભવમાં તવ આ મૈત્રી
હમેશાં ગવાશે, જનો નહી ભૂલે !
મરજીવા બનીને,
સંસારે તો, પ્રિય ! તરો, તારો !
પ્રિયોને પ્રભુને પંથે છે જવું !

